

SVOBODA

MESEČNIK
SLOVENSKE KOROŠKE

II. LETNIK

MAREC 1949

ŠTEV 3

Izdajatelj, lastnik in založnik:
Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

Ureja:

Uredniški odbor

Odgovorni urednik:

Dr. Franci Zwitter, Celovec, Salmstraße 6

Rokopisi naj se pošljajo na naslov:

Slovenska prosvetna zveza, Celovec, Salmstraße 6

Uprava:

Celovec, Völkermarkter Straße 21. — Čekovni račun št. 94.973

Tiska:

„Kärntner Volksverlag“ G. m. b. H., Celovec, 10.-Oktober Straße 7

**Cena posamezne številke 2 šilinga, za naročnike
polletno 10 šilingov, za celo leto 18 šilingov**

SPOMENICA

KOROŠKIH SLOVENCEV KONFERENCI NAMESTNIKOV ZUNANJIH MINISTROV V LONDONU

Spomenico so dne 10. 2. 1949 predali predstavniki Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško Zavezniškemu svetu za Austrijo na Dunaju s prošnjo, da jo pošljejo konferenci zunanjih ministrov v Londonu. O njej je izjavil dne 3. 3. 1949 na zasedanju konference sovjetski predstavnik veleposlanik Zarubin: »Vsi imamo spomenico slovenskih predstavnikov, ki vsebuje deklaracijo koroških Slovencev, ki jo moramo upoštevati. Če ne upoštevamo želja prebivalstva in odločimo v nasprotju s temi željami, bi bilo težko reči, da ustvarjamo mir na tem ozemlju.»

Na dosedanjih mednarodnih konferencah predstavnikov štirih velesil, ki so v zvezi s pripravljanjem državne pogodbe za Avstrijo obravnavali tudi odprto vprašanje bodoče pripadnosti Slovenske Koroške, koroškim Slovencem ni bila dana možnost, da bi po svojih zastopnikih tolmačili svoje želje in upravičene zahteve po svobodi in združitvi z matičnim narodom, za kar se zavestno in žilavo borijo že polno stoletje. Ne glede na to pa so koroški Slovenci preko svoje politične predstavnice Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško in preko svojih drugih narodnih organizacij v obsežnih spomenicah že temeljito seznanili predstavnike štirih velesil o svoji težki zgodovini v okviru obeh dosedanjih Avstrij, o svoji junaški in požrtvovalni borbi proti fašizmu na strani vseh svobodoljubnih sil ter o nevzdržnem položaju, v katerem se morajo že skoro štiri leta po zlomu tretjega rajha ponovno boriti za pravice in cilje, ki so si jih s svojim častnim in žrtev polnim doprinosom k skupni zmagi nad nacifašizmom nedvomno že priborili.

Na zadnjem zasedanju namestnikov zunanjih ministrov v Londonu je avstrijska delegacija pod vodstvom avstrijskega zunanjega ministra dr. Gruberja poskušala z neresničnimi trditvami prikazati stanje na Koroškem v popolnoma popačeni luči računajoč, da ji bo na ta način uspelo preslepiti visoki forum in doseči tako rešitev koroškega vprašanja, ki bi tudi bodoči Avstriji omogočala nadaljnje nemoteno zatiranje slovenskega ljudstva na Koroškem. V zadnjih devetih mesecih po prekinitvi londonske konference pa je vsakodnevna praksa avstrijskih oblasti na Slovenskem Koroškem znova dokazala, da so vse deklaracije in trditve avstrijskih predstavnikov o popolni enakopravnosti, o političnih, kulturnih in gospodarskih svoboščinah, ki jih baje uživajo koroški Slovenci pod sedanjo avstrijsko upravo, v ostrem nasprotju z dejstvi in stvarnostjo.

Osvobodilna fronta za Slovensko Koroško kot edina legitimna predstavnica koroških Slovencev smatra zato za potreb-

no, da v interesu zares demokratične in pravične rešitve koroškega vprašanja opozori konferenco namestnikov zunanjih ministrov na nekatera dejstva iz zadnjega razdobja, ki vedno bolj prepričujejo koroške Slovence, da jim bo dejansko svoboden razvoj omogočen in zajamčen

edinole z združitvijo z matičnim narodom v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji, dočim bi bili, odtrgani od matične države, v okviru bodoče Avstrije izpostavljeni neprestanemu nadaljnjemu zatiranju, izkoriščanju in imperialističnemu zaslužnjevanju.

Nasilje nad koroškimi Slovenci se nadaljuje

Odkar so vse upravne funkcije na Koroškem postopoma prešle na avstrijsko oblast, se položaj koroških Slovencev še bolj zaostreje. Avstrijski oblastniki čedalje bolj očitno in nebrzdano kažejo svoje sovraštvo do slovenskega ljudstva na Koroškem. Iz dneva v dan se množijo primeri šovinističnih izpadov in hujskanja, s katerim hočejo zastrašiti koroške Slovence in jih odvrniti od borbe za najelementarnejše nacionalne, kulturne, gospodarske in socialne pravice, ki jih jim današnja avstrijska oblast čedalje bolj drzno in dosledno odreka.

Sedanji koroški deželni glavar Wedenig je kot član avstrijske delegacije takoj po svoji vrnitvi iz Londona, dne 5. maja 1948 na javnem zborovanju v Celovcu v svojem govoru, ki ga je prenašala tudi celovška radiopostaja, pozival avstrijsko prebivalstvo na nasilje proti slovenskemu ljudstvu in je neprikrito hujskal na vojno. Nekaj mesecev prej je v koroškem deželnem zboru javno najavil, da bo Avstrija obračunala s koroškimi Slovenci, čim bo z državno pogodbo dobila možnost za to. Tudi drugi vidni avstrijski predstavniki tekmujejo v diskriminiranju koroških Slovencev in grožnjah proti njim. Deželni svetnik Karisch, ki je bil tudi član avstrijske delegacije, je po vrnitvi iz Londona na javnih zborovanjih grozil koroškim Slovencem s paragrafom veleizdaje. Isto dela v svojih člankih in govorih podpredsednik avstrijske vladne stranke in član avstrijskega parlamenta ing. Schumy, ki je na predvečer lanskega 10. oktobra na deželnem kongresu svoje stranke v Celovcu pravitako kakor pred njim socialistični deželni glavar Wedenig

izrazil svoje obžalovanje, da Avstrija trenutno še ne more in ne sme podvzematati proti »veleizdajalskim« koroškim Slovencem bolj ostrih represivnih mer. V hujskanje, diskriminiranje in psovanje koroških Slovencev je vprežen skoro ves avstrijski tisk na Koroškem, ki ima očitno nalogo, da dnevno neti in razpihuje med Avstrijci nacionalno nestrpnost in šovinistično razpoloženje do koroških Slovencev, da bi preprečil sporazumevanje in vzajemno borbo slovenskih in avstrijskih antifašističnih množic za vzpostavitev resnične demokracije in pravičnega in trajnega miru, ki vključuje tudi pravično rešitev koroškega vprašanja v smislu zahtev koroških Slovencev po popolni nacionalni in socialni enakopravnosti in svobodi.

Cilju diskriminiranja koroških Slovencev služijo nečuvenci napadi na najdoslednejše borce proti fašizmu, ki so dali svoja življenja v narodnoosvobodilni borbi za osvoboditev izpod fašistične tiranije. Tudi v tem prednjači vidni avstrijski politik ing. Schumy, ki nekaznovano lahko blati in zmerja slovenske partizane z roparji. V redkih procesih proti vojnim zločincem dopuščajo avstrijska »ljudska« sodišča v Celovcu, da nazivajo avstrijski juristi bivše partizane z »banditi«, nemeneč se za to, da je doba Göbbelsov in Himmlerjev prav po zaslugi tudi teh borcev že davno minula. V to gonjo se vključuje tudi celovski škofijski ordinariat, ki s pomočjo avstrijskih civilnih instanc skuša preprečevati koroškim Slovencem postavitve dostojnih partizanskih spomenikov ter prepoveduje slovenskim duhovnikom sodelovanje pri odkrivanju teh spomeni-

kov. Na zahtevo celovškega škofijstva z dne 22. aprila 1948 je okrajno glavarstvo v Velikovcu s protizakornitim odlokom štey. 37/15/Präs./48/dr. M./Sch. z dne 6. julija 1948 zahtevalo izbris zadnjih štiri h besed iz napisa na spomeniku 84 padlim partizanom na pokopališču v Št. Rupertu pri Velikovcu, čigar besedilo se glasi: »Padlim za svobodo v borbi proti fašizmu«. Hkrati je okrajno glavarstvo zagrozilo, da bo uradnim potom izbrisalo besede: »v borbi proti fašizmu«, če odloku do 1. avgusta 1948 ne bo ugodeno. Koroški Slovenci so samo z najodločnejšo in najostrejšo borbo uspeli preprečiti nameravano skrunitev.

Tak sovražni odnos avstrijskih oblasti do koroških Slovencev in neprestano hujskanje in pozivanje na nasilje rodi seve zaželjene sadove. Nacistični, neofašistični in vsi šovinistični elementi vidijo v tem načrtno vzpodbudo na najrazličnejša nasilja proti slovenskim antifašistom. Združeni v očitno neonacistični organizaciji »Bund der heimattrauen Südkärntner« (BHS), ki uživa odkrito podporo s strani avstrijskih in britanskih zasedbenih oblasti, prirejajo, podkupljeni in organizirani v ilegalne fašistične »Wurfkommande«, fizične napade na slovenske antifašiste, na njihove prireditve, kulturne ustanove, prevozna sredstva ter skrunijo grobove in spomenike padlih partizanov. Če se napademi slovenski antifašisti postavijo v bran, jih avstrijski varnostni organi in sodišča citirajo na zatožno klop, medtem ko fašistične napadalce ali sploh ne kličejo na zagovor ali pa jih oproščajo. Pred nedavnim je umrl ugleden slovenski antifašist Lovro Kušej iz Blata na posledicah zahrbtnega napada take neonacistične »Wurfkommande«.

Koroški neofašisti nemoteno izdaiiao svoj časopis »Unsere Heimats«, ki ima edini namen, da blati Slovence in Osvobodilno fronto, ki je edina na ozemlju prve avstrijske republike organizirala oboroženi odpor proti fašističnemu režimu. Po drugi strani pa se vedno bolj množijo primeri, da demokratično prebarvani sovražniki koroških Slovencev kričijo po prepovedi edinega antifašističnega

slovenskega lista »Slovenskega vestnika«, ki je moral do lanskega leta izhajati v sovjetski coni na Dunaju, ker so mu različne avstrijske in britanske instance kljub toliko hvalisani »svobodi tiska« jemale možnost tiskanja in izhajanja v Celovcu.

Medtem ko avstrijska oblast še do danes ni dala Osvobodilni fronti za Slovensko Koroško javnopravnega priznanja in jo traktira kot ilegalno organizacijo, nudi neonacističnemu BHS-u vso moralno in materialno podporo. Najvidnejši predstavniki koroških oblasti, med njimi deželni glavlar Wedenig, ki je bil nacistični kolaboracionist, sedanji varnostni direktor za Koroško polkovnik Stossier, ki je bil podpolkovnik hitlerjevske vojske, in sedanji poveljnik vse žandarmerije na Koroškem polkovnik Korytko, ki je bil prej namestnik komandanta nacistične žandarmerije in član nacističnega štaba za progone proti partizanom, so delali štafažo takozvani »Treuekundgebung« v Grebinju dne 29. junija 1948, ki jo je v svrhu hujskanja in groženj proti koroškim Slovincem organiziral neonacistični BHS. Njegov duhovni vodja je isti Steinacher, ki je že leta 1920 vodil vso protislovensko in velenemško propagando pod krinko borbe za »nedeljeno Koroško«, in se danes svobodno udejstvuje iz svojega veleposestva v osrčju Slovenske Koroške, čeprav je bil SA Standartenführer in dolgoletni poslovodja nacistične VDA in dejanski vodja vseevropske pete kolone.

Pod pokroviteljstvom in ob udeležbi zveznega kanclerja Figla, deželnega glavarja Wedeniga, celovškega škofa Köstnerja in najvišjih britanskih oficirjev je v dneh od 15. do 19. septembra 1948 bila v Borovljah pod krinko »1. koroškega lovskega streljanja« prireditev, ki je predstavljala očiten poskus pozitivne militarističnega in nacističnega duha na Koroškem z namenom, da v središču Slovenske Koroške in neposredni bližini Jugoslavije demonstrira vojno pripravljenost koroških nacističnih in šovinističnih plasti, ki bi rade zatrlje osvobodilno borbo koroških Slovencev.

Koroška deželna vlada je v tesnem sodelovanju z neonacističnim BHS-om in

predstavniki bivšega avstrofašizma lani prvič po zlomu fašizma zopet tvegala izzivalno proslavo 10. oktobra v Celovcu, da bi žalila nacionalna čustva koroških Slovencev. Da bi dosegla videz zunanje-ga efekta, je z javnim denarjem, ki ga v obliki davkov črpa tudi iz ozemlja Slovenske Koroške, mobilizirala vsa razpoložljiva prevozna sredstva in si tako s pomočjo žandarmerije, državnih uradov, županov in šol zagotovila udeležbo iz najoddaljenejših krajev in dolin avstrijske Koroške in drugih avstrijskih dežel, medtem ko ji je uspelo iz Slovenske Koroške pritegniti samo BHS-ovske neofašiste, grofe, veleposestnike, učitelje in druge nosilce načrtno desetletne germanizacije in kolonizacije Slovenske Koroške. Na izzivalni sprevod v Celovcu, ki je bil hkrati izrazita militaristična demonstracija proti koroškim Slovencem, — saj so na čelu sprevoda korakale v dolgih kolonah polno opremljene formacije policije, žandarmerije, obmejne policije in carinskih organov, — so koroški Slovenci dali izraza svojemu hotenju s slovenskimi zastavami s simbolom svobode, s stotisoči letakov v narodnih barvah in z antifašističnimi parolami na najvišjih mestih in križiščih vse Slovenske Koroške.

Zastraševanju služi tudi načrtna militarizacija Slovenske Koroške. V središčih Slovenske Koroške, kakor v Plibenku in Podgori pri Borovljah, kjer so organizirali tudi žandarmerijsko šolo, se nahajajo neprimerno močne postojanke orožništva in policije, ki z masovno navzočnostjo na slovenskih prireditvah, predvsem pri odkrivanju spomenikov padlim partizanom, skuša oplašiti slovensko antifašistično prebivalstvo. Oblike teroriziranja in zastraševanja, ki so se jih prej posluževali britanski varnostni organi skupno z avstrijsko varnostno službo, posnema v zadnjih mesecih avstrijska policija in žandarmerija. Dne 14. avgusta 1948 je izvedla pod izgovorom, da išče prožje, masovne hišne preiskave pri najvidnejših slovenskih antifašistih v vaseh srednjega Roža od Sveč do Št. Jakoba. Pri tem se je obnašala čisto po vzorcu tovrstnih SS-ovskih in gestapovskih akcij. Zaplenje-

vala je slovensko napredno literaturo, ne utemeljeno aretirane Slovence pa odvažala, — pri tem jim je zavezala oči, — v oddaljeno Vrbo na brezplodno zasliševanje.

Dušitvi borbe koroških Slovencev služi še vedno takoimenovana zaporna cona, ki jo je odredila svoječasno britanska vojaška vlada, ki pa jo že dve leti upravljajo avstrijske oblasti in je še do danes niso odpravile. Medtem ko je koroška varnostna direkcija ob priložnosti zgoraj navedene militaristične prireditve v Borovljah brez vseh formalnosti omogočila vstop v zaporno cono vsem nacističnim »lovcem«, so avstrijske oblasti z odrekanjem permitov načrtno preprečevale prekoračenje zaporne cone, ki umetno deli Slovensko Koroško na dva dela, najvidnejšim funkcionarjem Osvobodilne fronte in drugih slovenskih organizacij. Poleg številnih drugih primerov je policijska direkcija v Celovcu meseca junija odrekla izstavitvev permita organizatorju oborožene borbe in takratnemu sekretarju Pokrajinskega odbora Osvobodilne fronte Karlu Prušniku in uredniku Slovenskega vestnika; bivšemu partizanu in sedanjemu sekretarju slovenske sekcije KZ-Verbanda pa je bil permit odvzet.

Poskusi načrtnega oddvajanja in odtujevanja koroških Slovencev od matičnega naroda v svobodni Ljudski republiki Sloveniji se zelo jasno očitujejo v tem, da avstrijske oblasti odrekajo koroškim Slovencem potna dovoljenja in vize za poset Jugoslavije. V ostrem nasprotju s trditvami dr. Gruberja v Londonu, da avstrijski zakoni ne preprečujejo koroškim Slovencem stika z Jugoslavijo, je resnica ta, da koroške oblasti ravno s sklicevanjem na avstrijske paragrafe in z najbolj absurdnimi utemeljitvami odklanjajo Slovencem potna dovoljenja. Maja 1948 so avstrijske oblasti onemogočile veččlanski delegaciji Kmečke zveze za Slovensko Koroško ogled mednarodnega velesejma v Zagrebu. Partizanskima invalidoma Lipeju Koleniku in Anici Špornovi so onemogočile junija meseca 1948. leta brezplačno okrevanje na Jadranu, kamor jih je povabila Zveza borcev Slovenije. Julija 1948 so zavlačevale odhod slovenskih otrok v po-

čitniško kolonijo v Sloveniji s tem, da nekaterim predvidenim spremljevalkam niso hoteli izstaviti potnega lista. Centralnega funkcionarja Osvobodilne fronte in bivšega partizana Andreja Haderlapa je varnostni direktor Stossier dne 6. julija 1948 kaznoval z denarno globo, ker je v svojem prizivu proti nasilnemu odvzemu že izstavljenega potnega lista ugotovil nesporno dejstvo, da so se predstavniki sedanje varnostne direkcije za Koroško borili v vrstah fašističnih napadalcev. In najnovejši primer: z zavlačevanjem izstavitve viz in z večurnim zadrževanjem na meji pri Labudu so avstrijske oblasti preprečile tričlanski delegaciji Osvobodilne fronte slovenskega naroda s slovenskim pisateljem Francetom Bevkom na čelu udeležbo na 1. Kongresu Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško, ki je bil 23. januarja 1949. To so dejstva, ki se nikakor ne skladajo s trditvami dr. Gruberja,

ki niso nič drugega kakor na varanje svetovne javnosti preračunana laž.

Prav tako lažnjive so dr. Gruberjeve trditve o enakopravnosti slovenskega jezika pred avstrijskimi uradi in njegove trditve o udeležbi Slovencev v avstrijskem upravnem aparatu. To najbolj jasno potrjuje pismo varnostne direkcije za Koroško z dne 4. oktobra 1948 Slovenski prosvetni zvezi, kjer je dobesedno rečeno: »po dosedanjih zakonitih določilih je na ozemlju celotne Avstrije nemščina uradni jezik in moramo obravnavanje slovenskih vlog odklanjati tudi že zaradi tega, ker varnostna direkcija ne more prevzeti nobenega jamstva za pravne posledice, ki bi nastale iz napak pri prevajanju.«

Nakazali smo samo nekaj najbolj značilnih dejstev, ki jasno osvetljujejo današnje politično stanje na Slovenskem Koroškem.

Tako pojmujejo kulturno svobodo in enakopravnost

Tudi pogoji za kulturno-prosvetno udejstvovanje koroških Slovencev se nikakor niso izboljšali; nasprotno lahko navedemo primere, iz katerih je razvidno, da avstrijske in britanske zasedbene oblasti še nadalje izvajajo raznarodovanje in germanizacijo slovenskega ljudstva na Koroškem.

Predvsem pereče je še vedno **vprašanje šol** na Slovenskem Koroškem. Koroška deželna vlada je po zlomu nacizma sicer izdala nov šolski zakon, v katerem se navidezno upošteva tudi slovenski jezik, v praksi pa pomeni zakon slej ko prej germanizacijo slovenske mladine. V večini poučujejo namreč na tako imenovanih dvojezičnih šolah spet bivši nacistični učitelji, ki slovenskega jezika ali sploh ne razumejo ali pa samo v zelo nezadostni meri. Tako je mnogo primerov, da so ti nacistični učitelji, samo da bi ostali na slovenskem ozemlju, napisali v vprašalne pole, da znajo slovenski, ko v resnici ne znajo niti besede. Spet drugi učitelji sami priznajo, da niso zmožni na-

pisati brez napak niti navadnega pisma v slovenskem jeziku, in kljub temu poučujejo slovenščino. Sicer pa tudi deželna vlada od učiteljev, ki hočejo na takomimenovane dvojezične šole, zahteva izrecno samo znanje koroško-slovenskega dialekta. Tudi če prezremo pomanjkanje potrebnih slovenskih šolskih knjig, je zadovoljiva rešitev šolskega vprašanja mogoča samo, če imamo dovolj sposobnih učiteljev. Zato je Slovenska prosvetna zveza tudi že večkrat zahtevala od ministrstva za pouk na Dunaju ustanovitev slovenske **srednje šole in slovenskega učiteljišča v Celovcu**. Toda ministrstvo za pouk je dosedaj vse prošnje odklonilo z motivacijo, da za slovensko srednjo šolo ni dovolj interesentov, pa čeprav se je na vprašanje SPZ prijavilo na slovensko srednjo šolo samo lansko jesen nad trideset mladih šolarjev, ki morajo ob pomanjkanju slovenske srednje šole v Celovcu študirati v Ljubljani. Prav dejstvo, da nikakor nočejo ustanoviti slovenske srednje šole, jasno kaže, da nimajo resne

volje, da bi v resnici rešili problem slovenskih šol na Koroškem.

Isto potrjuje tudi zadržanje avstrijskih oblasti v vprašanju **Slovenskega šolskega društva v Celovcu**. Imenovano društvo, ki ima nalogo, da se bori za pravično rešitev šolskega vprašanja, so nacistični nasilneži protizakonito likvidirali in njegovo premoženje zasegli. Današnje avstrijske oblasti z notranjim ministrstvom na čelu značilno priznavajo nacistično nasilje in so ga s prepovedjo nadaljnjega društvenega delovanja celo zakonito podkrepili.

Toda nadaljevanje germanizacije potom šole ni edino nasilje nad koroškimi Slovenci. Avstrijske oblasti in predvsem koroški velikonemški šovinisti poskušajo tudi na različne druge načine ovirati kulturno prosvetno delovanje koroških Slovencev, da bi onemogočili utrditev slovenske narodne zavesti in demokratične miselnosti med našim ljudstvom. Tako »kulturni referat« pri koroški deželni vladi še vedno izvaja **protizakonito cenzuro** slovenskih dramskih del in odrskih priredb in dovoljuje samo take, ki so »brez politične vsebine in tendence«. Okrajno glavarstvo v Velikovcu pa celo poskuša, da bi se s pomočjo nekega deželnega zakona iz leta 1912 **vmešavalo v popolnoma notranje zadeve** Slovenskih prosvetnih društev. Tako hoče za vsako prireditev avtoritarno imenovati posebne »zaprane« odgovorne predstavnike, čeprav po pravilih »Slovenskih prosvetnih društev« vse interese društva zastopa izvoljeni predsednik.

V kolikor oblasti s svojimi protipostavnimi nedemokratičnimi ukrepi ne morejo zatrete kulturno-prosvetnega dela koroških Slovencev, poskušajo to doseči organizirane pretepaške tolpe, tako imenovane »**Wurffkomande**«, o katerih smo že večkrat poročali, da pred očmi avstrijskih varnostnih organov izvajajo svoja nasilja nad koroškimi Slovenci. Tudi v zadnjih mesecih preteklega leta beležimo dva primera, kjer avstrijske oblasti niso ničesar podvzele proti tem nacističnim provokatorjem in razbijačem, čeprav so dne 26. septembra 1948 v Št. Lipšu v Podjuni pri

napadu težko ranili dva slovenska igralca in dne 19. 9. na Djekšah z zažiganjem ognja ogrožali okoliške lesene skednje. Pri tem navzočih žendarmerijskih uradnikov tudi niso motili izzivalni »Heil Hitler« klici! Nasprotno je varnostna direkcija za Koroško v Celovcu s pismom šte. 15. 157/SD/48/G. z dne 4. oktobra 1948 zavrnila tozadevno ovadbo Slovenske prosvetne zveze, ker je bila pisana v slovenskem jeziku, in sicer s sklicevanjem na ustavni zakon, ki priznava samo nemški jezik.

Ta primer in številni drugi primeri, ko zavračajo avstrijske oblasti slovenske vloge, postavljajo na laž vse trditve avstrijskih predstavnikov in časopisov o popolni enakopravnosti koroških Slovencev. Predvsem **jezikovna enakopravnost** pred uradi spada med najosnovnejše demokratične pravice vsakega ljudstva. Na Koroškem to demokratično pravico in enakopravnost slovenskega jezika teptajo z nogami, za svetovno javnost pa se sklicujejo na državni osnovni zakon o splošnih pravicah državljanov od 21. decembra 1867 (RGBl. 142), ki je po členu 149 zveznega ustavnega zakona iz leta 1920 prešel tudi v novo avstrijsko republiško ustavo in »priznava enakopravnost vseh jezikov, ki so v deželi običajni, v šoli, v uradu in javnem življenju.«

Da je to izrivanje slovenskega jezika iz javnosti zavestno in načrtno, potrjuje tudi **škofijski ordinariat** v Celovcu v odgovoru Slovenskemu prosvetnemu društvu »Kočna« v Svecih šte. 3037 z dne 13. 10. 1948, v katerem zahteva, da naj v bodoče pošilja nemške vloge na ordinariat. Cerkveni ordinariat se tudi drugače uvršča med ostale germanizatorje Slovenske Koroške. To je najbolj razvidno iz tega, da je kljub pomanjkanju domačih slovenskih duhovnikov v zadnjem času poslal slovenske duhovnike v nemške kraje, medtem ko nemški duhovniki v slovenskih župnijah uvajajo nemško bogoslužje.

Nadalje beležimo številne primere, ko so se slovenski duhovniki pred instalacijo morali obvezati, da bodo vršili tudi nemško bogoslužje. Celó verouk mora po na-

vodilih ordinariata službi germanizaciji slovenske mladine.

Sovražno stališče avstrijskih oblasti do kulturnega udejstvovanja koroških Slovencev se izraža tudi še v mnogih drugih ukrepih. Do danes Slovenski prosvetni zvezi avstrijske oblasti še niso dodelile potrebnih prostorov, pač pa so na zahtevo neonacističnega BHS-a poskušale protipostavno onemogočiti **obnovo** vsled vojnih dogodkov porušenega **prosvetnega doma v Žitari vesi**. Šele, ko je SPZ dokazala protipravnost zavlračevanja in je slovenska mladina demonstrirala pred deželno vlado, so bile prisiljene izdati gradbeno dovoljenje. Do danes slovenskim zadrugam še niso vrnjeni od nacistov zaseženi **zadružni domovi**, ki so bili povsod hkrati tudi kulturna središča slovenskih vasi. Pač pa je **avstrijsko sodišče** klicalo na odgovor slovenske mladince iz Glinj in jih obtožilo »zločina tatvine po §§ 171, 173, 174 Id, 174 IIa kazenskega zakona, ker so se »drznili«
vzeti kulise svojega

odra, ki so jih nekdam zaplenili nacisti. Prav tako Slovenska prosvetna zveza že dve leti čaka na **obrt** za slovensko knjigarno v Celovcu, ki edina bi lahko odpomogla pomanjkanju slovenske literature, ki so jo nacisti zažgali do zadnje dosegljive knjige.

To je samo nekaj primerov nasilnega zatiranja koroških Slovencev na kulturnem področju, ki pa jasno kažejo, da avstrijske in predvsem koroške oblasti pred očmi in ob toleranci britanskih zasedbenih sil načrtno nadaljujejo s teptanjem kulturnih pravic in s tradicionalno načrtno raznarodovalno politiko napram koroškim Slovincem. Ob teh ugotovitvah so vse govornice avstrijskega zunanjega ministra dr. Gruberja in drugih avstrijskih predstavnikov o popolni kulturni svobodi in enakopravnosti koroških Slovencev navadne potvorbe in je edina demokratična rešitev vprašanja Slovenske Koroške v priključitvi k Federativni ljudski republiki Jugoslaviji.

Gospodarsko zatiranje naj bi uničilo odporne sile našega delovnega ljudstva

Gospodarski pritisk avstrijskih oblasti proti koroškim Slovincem in njihovim gospodarskim organizacijam se v zadnjih mesecih še posebno občutno stopnjuje.

Avstrijske oblasti še do danes niso klicale pred sodišče koroških nacistov, ki so si prilastili premoženje uničenih slovenskih organizacij ter se polastili zemlje stotin slovenskih kmečkih družin, ki so jih leta 1942 nasilno izselili, pri čemer so sodelovali skoraj izključno sami koroški Avstrijci. Nasprotno, avstrijske oblasti z vsemi sredstvi skušajo preprečiti obnovo slovenskih zadrug in drugih organizacij, da bi na ta način mogli obdržati s pomočjo gestapovskega nasilja uropano premoženje. Pri tem početju sodelujejo vse avstrijske instance. Tako sta višje sodišče v Gradcu in tudi najvišje avstrijsko sodišče na Dunaju v septembru 1948 potrdila izvršeno oboroženo nasilje gestape **kot zakonito** in odredila ponovni razpust naslednjih 22 slovenskih zadrug:

Hranilnica in posojilnica v Borovljah, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Hranilnica in posojilnica v Sinči vesi, s sedežem v Dobrli vesi, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Hranilno in posojilno društvo v Celovcu, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Posojilnica v Galiciji, registrovana zadruga z omejeno zavezo.

Hranilnica in posojilnica v Glinjah, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Posojilnica v Kotmari vesi za občine Kotmara ves, Bilčovs, Žihpolje in Vesca, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Hranilnica in posojilnica v Podljubelju, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Južnokoroška gospodarska zadruga v Sinči vesi, registrovana zadruga z omeje-

no zavezo z 12 poslovalnicami.

Posojilnica za župnije Škofiče, Loga ves, Otok, Št. Ilj, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Hranilnica in posojilnica v Štebnu pri Beljaku, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Hranilnica in posojilnica v Št. Lenartu pri Sedmih Studencih in okolico, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Hranilnica in posojilnica za Vovbre, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Posojilnica v Hodišah, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Posojilnica Marija na Zilji, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Hranilno in posojilno društvo v Selah, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Hranilnica in posojilnica v Slovenskem Šmihelu, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Št. Jakobska posojilnica v Rožu, registrovana zadruga z neomejeno zavezo. (Najstarejša kmetijska zadruga na vsem ozemlju bivše Avstro-Ogrske).

Hranilnica in posojilnica v Št. Juriju na Zilji, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Hranilnica in posojilnica za Št. Štefan na Zilji in okolico, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Hranilnica in posojilnica v Velikovcu, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Hranilnica in posojilnica v Želinjah, registrovana zadruga z neomejeno zavezo.

Hkrati so ponovno zaplenili vse premoženje in vsa zemljišča teh slovenskih ustanov in prepustili nadaljnjemu izkoriščanju po nacistih.

Posledica tega je, da še danes upravljajo in izkoriščajo uropano premoženje slovenskih žrtev nemškega nasilja koroški nacisti, ki so si ga prisvojili z gestapovskim nasiljem. Nesramnost sega celo tako daleč, da je nedavno avstrijski uradni upravnik »Deutsche Ansiedlungsgesellschaft, Ges. m. b. H.«, (nacistične ustanove za nasilno kolonizacijo in germanizacijo zasedbenih ozemelj, katerega glavni delničar je bil prosluli šef SS Himmler), vlo-

žil proti vrnitvi uropanega premoženja slovenski zadrugi sodnjiski priziv z motivacijo »da je zadruga pravnoveljavno ukinjena in zato ne more terjati svojega imetja nazaj«.

Enako nesramno nastopajo pod zaščito avstrijskih oblasti in sodišč proti težko oškodovanim slovenskim izseljencem različni nacisti in volksdajčerski kolonisti. V mnogih primerih so avstrijska sodišča obsodila slovenske izseljence celo na plačilo »odškodnine« tem nacistom za njihovo »upravljanje« imovine, ki so si jo z nasiljem prisvojili. Avstrijski zakoni nudijo v tem pravcu nacistom najširše možnosti. Še do danes pa v Avstriji ni zakona, ki bi ščitil pravice in uredil odškodnino neštetim slovenskim žrtvam nemškega fašističnega nasilja na Koroškem.

Takšno dogajanje postane razumljivo, če upoštevamo, da je n. pr. bivši šef zgoraj omenjene zloglasne nacistične družbe DAG, neki ing. Jauernig, danes šef sekcije v avstrijskem kmetijskem ministruvstvu na Dunaju. Povsem slično izgleda po vseh drugih uradih avstrijske uprave in avstrijskega sodstva, kjer povsod sedijo isti nacistični uradniki.

Diskriminiranje koroških Slovencev na gospodarskem področju je vedno hujše. Samo v zadnjih tednih so avstrijske oblasti na Koroškem protipostavno odločile v naslednjih primerih:

JUGOZI, Južnokoroški gospodarski zadrugi v Sinči vesi, ki je bila ravnotako po nacistih oropana premoženja in razpuščena, je bila odbita zahteva po obrtni pravici za trgovino. Kot vzrok so avstrijske oblasti navedle ogrožanje gospodarskega obstoja bližnjih trgovcev. Ti so brez izjeme bivši nacisti. Eden izmed njih ima po »vzorni denacifikaciji« na Koroškem nič manj kot sedem obrtnih koncesij.

Ignacu Mačeku v Pliberku je bila odbita obrt za žago. Hkrati je v bližnji sosedščini žaga ilegalnega SA-Standartenführerja Welza v polnem obratu.

Janku Ogrisu iz Bilčovsa avstrijske oblasti že od septembra 1945 zabranjujejo zopetno otvoritev njegove gostilne,

ki so mu jo nacisti s posebnim odlokom zaradi »protidržavnega delovanja« zaprli. Ogris je bil razen tega z osemčlansko družino nad tri in pol leta v kazenskem taborišču izseljen in vse njegovo premoženje zaplenjeno!

Tonetu Umeku iz Škofič zabranjujejo gostilniško obrt. Tudi Umek je bil kot zaveden Slovenec s svojo družino nad tri in pol leta v izseljeniškem taborišču in oropan vsega imetja. Istočasno imajo v Škofičah gostilniško obrt trije obremenjeni nacisti, od katerih ima eden na vesti več žrtev, ki so zaradi njegovega ovajanja izgubili življenje v Dachau-u.

Janezu Miklu na Ledenicah ne izstavijo obrtnega dovoljenja za avtoprevoznništvo. Kot vzrok odklonitve je Okrajno glavarstvo v Beljaku navedlo, da je zaveden Slovenec in da ima dva sinova v Jugoslaviji v šolah. (Na Koroškem slovenskih šol, kot znano, ne dovolijo).

Jaku Rajhmanu iz Lipe nad Vrbo je Okrajno glavarstvo v Beljaku odbilo dovoljenje za eksportno trgovino z lesom kljub temu, da je bil s svojo družino po nacistih nasilno izseljen in njegovo imetje po gestapi zaplenjeno.

Takšnih primerov diskriminiranja koroških Slovencev najdemo v vsaki vasi Slovenske Koroške vedno več. S pomočjo gospodarskega pritiska in zatiranja skuša avstrijska vlada zlomiti junaško borbo slovenskega ljudstva za doseg popolne enakopravnosti in svobode.

Avstrijske gospodarske oblasti se poslužujejo najrazličnejših načinov za načrtno upropaščanje slovenskega kmečkega prebivalstva. V ta namen izrabljajo tudi sistem obvezne oddaje poljedelskih pridelkov in klavne živine. Malim in srednjim kmetom Slovenske Koroške, ki so bili po nacističnem terorju gospodarsko težko oškodovani, predpisujejo sorazmerno mnogo večje naklade oddaje pridelkov kakor pa veleposestnikom in avstrijskim

okrajem, ki v teku vojne niso utrpeli gospodarske škode. Gospodarsko dobro stoječemu in izrazito veleposestniškemu okraju Št. Vid ob Glini n. pr. so odmerili za leto 1948 naklado oddaje živine po ključu 19 odstotkov od goveda, dočim so gospodarsko izčrpanemu slovenskemu okraju Velikovec, kjer je stanje živine za 40 odstotkov slabše, določili oddajo 17 odstotkov od goveda. To prakso uveljavljajo avstrijske oblasti lahko vsled tega, ker slovensko kmečko prebivalstvo, združeno v Kmečko zvezo za Slovensko Koroško, nima svojega zastopstva v kmečkih zbornicah in odborih, ki odločajo o nakladah oddaje. Zahtevam po zastopstvu vse do danes ni ugodila niti koroška deželna vlada niti avstrijsko ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo.

Koroški Slovenci smo v teku stoletnega zatiranja in izžemanja nabrali izkušnje in nas tudi poskusi popolnega gospodarskega uničenja, ki ga po nacistih nadaljujejo sedanje avstrijske oblasti na Koroškem, ne bodo odvrnili od naše borbe. Znan nam je brzojav, ki ga je 7. junija 1948 poslala koroška deželna vlada notranjemu ministrstvu Avstrije na Dunaju, v katerem sporoča, da »prepušča odločitev o potrebi zopetne vzpostavitve razpuščenih slovenskih zadrug presoji zunanjepolitičnega položaja po ministru g. dr. Gruberju«. To je dokaz več, kako avstrijska državna oblast razume in razlaga enakopravnost, zakonitost in demokracijo.

Koroški Slovenci smo si z zmago nad nemškim fašizmom na strani vseh demokratičnih sil sveta priborili pravico do priznanja resnične svobode in popolne enakopravnosti. Zato **zahtevamo** kot edino rešitev izpod zatiranja in gospodarskega zasužnjevanja **priključitev Slovenske Koroške k Ljudski republiki Sloveniji v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji.**

Celovec, dne 9. 2. 1949.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Za POOF za Slovensko Koroško:

Sekretar

Predsednik

Andrej Haderlap l. r.

Dr. Franc Petek l. r.

„nemških“ **BOROV LJAH**

DR. FRAN MISIČ

Borovlje — nemški Ferlach je nastal iz slovenskega Borovljah (Vörolach, l. 1246) — so največji industrijski kraj sicer pretežno agrarne Slovenske Koroške, sedež moderne puškarne in železo-jeklar-ske industrije, ki so ju skoraj pred 400 leti ustanovili tuji podjetniki in tuji kapital.

V načrtih Nemcev za dokončno germanizacijo koroških Slovencev zavzemajo Borovlje posebno važno mesto. Gre za to, da se kompaktno od Slovencev naseljeno ozemlje, ki sega od Pliberka na vzhodu do pred vrat Šmohorja na zapadu, na črti Celovec — Vetrinj — Žihpolje — Borovlje — Podljubelj s totalno germanizacijo teh krajev preseka na dva ločena teritorija. Tako nastale »jezikovne otoke« bi naposled skušali likvidirati. Tako je razumljivo, zakaj so Nemci že pred več kot polstoletjem osredotočili vse svoje germanizatorično delovanje v prvi vrsti na Borovlje, ki so jih sicer že ponovno proglasili za »popolnoma nemški« kraj. V zrcalu objektivne resnice nam nudi bajka o »nemških« Borovljah naslednjo sliko.

Kakor so vsa stara livadna in krajevna imena tod slovenska: Gorica, Log, Kobelj, Zadje, Kozjak, Podklanec, Dobrova, Prod in ime Borovlje samo, tako je bila do konca prejšnjega stoletja tudi vas Borovlje po občevalnem jeziku prebivalstva popolnoma slovenska. To so tudi izpovedale spomladi leta 1919 javno pred mednarodno komisijo, ki je zbirala podatke o Koroški pod vodstvom ameriškega majorja Milesa, vse klicane priče. Anton Mišič, rojen leta 1840, potomec ene najstarejših domačih rodbin v Borovljah, je n. pr. izjavil, da v njegovi mladosti v Borovljah domačini niso znali nemško govoriti, ne pisati, razen rodbine barona Silbernagel, tedanjega lastnika fužin, sodnika Steinbergerja in kakih deset oseb, ki so se kakor on sam v Celovcu pri-

učili nemščine. Ista priča je pred komisijo leta 1919 izpovedala, da je bil pouk v njegovi dobi na tedanji enorazredni ljudski šoli v Borovljah izključno slovenski, kar bi bilo v stari Avstriji nemogoče, če bi bilo domače prebivalstvo nemško. Mlajši sovrstnik imenovane priče Janez Scheinig, profesor celovške gimnazije, umrl leta 1917, znan kot sotrudnik Celovškega »Kresa«, ki je izdal leta 1889 »Narodne pesmi koroških Slovencev« poroča, da je učitelj Sommer od leta 1847 — 1853 poučeval na ljudski šoli v Borovljah izključno v slovenskem jeziku ter da je učil učence celo pisati v cirilici. Sam član stare domače rodovine je ob tej priliki pokazal navzočim v slovenskem jeziku tiskano letno poročilo ljudske šole v Borovljah, ki ga je hranil iz dobe svojega šolanja v Borovljah. Značilna za narodno-kulturno stremljenje tedanje domače slovenske inteligence je oporoka krškega knezoškofa J. P. Pavliča (umrl v Celovcu l. 1827.), katerega starši so bili tam doma, oče v Borovljah, mati v občini Glinje. Pavlič je namreč zapisal dve ustanovi na celovski gimnaziji za dijake slovenske narodnosti iz Glinj, oziroma iz Borovlj.

Leta 1848 je bilo domače delavstvo v Borovljah še zelo sprejemljivo za narodni in socialni program revolucije in za gibanje avstrijskih Slovanov. V svoji narodni gardi — slika v muzeju v Celovcu — so v zavestnem nasprotstvu proti nemškemu poveljstvu c. kr. privilegiranege strelskega korpusa, ki ga je bila ustanovila cesarica Marija Terezija, takoj vpeljali slovensko poveljevanje, od katerega so se še ohranili izrazi: »Krokarje napnite!« »Koj, ustrelite!« Tedaj so puškarji v Borovljah v svoji narodno-socialni revolucionarni solidarnosti do madžarskih ustašev poslali po Dravi v veliki šajki skrito zalogo orožja na Ogrsko, ki so ga sicer avstrijsko-nemške rečne oblasti v Mariboru zaplenile. Vse to pa bi bilo v Borov-

ljah nemogoče, če bi tedaj prebivalstvo Borovelj ne bilo slovensko ne le po občevalnem jeziku, temveč tudi po duhu in po kulturno-politični orientaciji. Še en dokaz: Ko je bilo 6. novembra 1864 otvoreno prvo šolsko poslopje v Borovljah, (pozneje občinska hiša na Gorici), je tedanji župan Just, p. d. Pravh, imel pred zbrano množico domačinov in gostov iz Celovca slavnostni otvoritveni govor v slovenskem jeziku, o čemer so tudi obšir-

uradi in uradniki, državni, deželni, občinski in privatni. Posebno vlogo pri narodnem in socialnem zaslužnjevanju domačega delavstva so igrali razen domačih renegatov tudi podjetniki s tujim kapitalom, potem pa tudi meščanska liberalna in delavska social-demokratska stranka, ki sta obe bili zgolj podružnici svojih nemških vodilnih strank ter sta obe videli glavno nalogo v germanizaciji Borovelj. Tako je takozvana kulturna

Borovlje s Košuto v ozadju

no poročale Bleiweisove »Novice« v Ljubljani.

Ob prehodu v naše stoletje pa je domače prebivalstvo Borovelj brez dvoma bilo izpostavljeno močni germanizaciji, odtujeno najprej slovenski-narodni zavesti, potem pa deloma izprieno v pravo sovraštvo do slovenskega jezika in do slovenske kulture.

Pri pospeševanju germanizacije so sodelovali vsi isti faktorji, kakor pri germanizaciji koroških Slovencev sploh, samo v še večji meri. Sodelovali so iz enako vnemo in iz enakim uspehom mnogoštevilni izključno tuji nemški učitelji in učiteljice ljudske, meščanske in strokovne puškarske šole, ki slovenskega jezika sploh niti poznali niso. Sodelovali so vsi

orientacija nekega dela prebivalstva postala deloma nemška, čeprav so se pripadniki te umetno ustvarjene organizacije v medsebojnem občevanju še posluževali slovenskega jezika. Leta 1881 je ustanovil nemški učitelj Fuger pevsko društvo »Alpenrose«, prvo nemško društvo v Borovljah. Ker so bili člani skoro sami domačini — Slovenci, so peli prva leta tudi slovenske pesmi, med njimi tudi Prešernovo »Luna sije«. Ko je to društvo leta 1906 slavilo svojo 25 letnico, je na predlog v Borovlje priseljenega tujega učitelja Straina članom pod kaznijo denarne globe ali izključitve bilo prepovedano, da bi pri pevskih vajah govorili slovensko. Kako je gledal povprečni avstrijski Nемец na ta »uspeh« germanizacije, pove nazorno

naslednji dogodek. V oni dobi je namreč imenovano društvo v tekmovanju zmagalo nad celovškimi pevskim društvom. Da se nekoliko maščujejo, so Celovčani zbadali borovške nemške pevce z opazko: »Kaj bodo ti pevci iz Borovelj, saj vsi vkup znajo samo slovensko klepetati. («windisch plappern».) Prišlo je celo do javnega spora zaradi teh očitkov.

V resnici se je znanje domačega slovenskega narečja ohranilo v taki meri, da to narečje še danes prevladuje kot občevalni jezik v pristnih domačih rodbinah. Zanimivo je, da so narodno zavedni Slovenci v Borovljah po inteligenci in po politični in svetovni razgledanosti daleko nadkriljevali tedaj renegate in nemškutarje. Skoro vse dijaštvo iz Borovelj je bilo narodno zavedno in se je krepko udejevalo z ustanavljanjem slovenskih društev in knjižnic.

V prvem desetletju našega stoletja se je v Borovljah sploh pojavilo močno in mladostno slovensko narodno in socialno gibanje, ki je skušalo zajeziti nemško povodenj in vsaj omejiti skoroda srednjeveško izkoriščanje slovenske delovne sile po tujih nemških in domačih kapitalistih. Tedaj so bila v Borovljah z delokrogom, določenim za Borovlje in okolico, ustanovljena v dobi od leta 1904 — 1908, ter so uspešno delovala sledeča slovenska društva:

Slovensko delavsko tamburaško društvo »Strel«,

Slovensko lovsko društvo »Artemis«,

Podružnica Ciril-Methodove družbe v Borovljah,

Slovensko telovadno društvo Sokol.

Slovenska hranilnica in posojilnica v Borovljah,

To novo gibanje je vzkliklo iz domačih tal, iz samih Borovelj in ga je vodila domača inteligenca. Nikakor ni bilo prineseno od drugod. Slonelo je na ramah samih domačih narodnih in kulturnih delavcev, ki so v afrontu proti vodstvu tedanjih koroških Slovencev skušali nadoknaditi, kar je to vodstvo zamudilo, prepuščajoč napredne delavske Borovlje nacionalnemu slepomišenju socialne demokracije ali pa nemškemu kapitalističnemu liberali-

zmu. Z glavno oporo v Borovljah je tedaj začel izhajati v Kranju nov politični in gospodarski list koroških Slovencev »Korošec«. Borba v Borovljah in v Spodnjem Rožu je vzplamtela z vso srditostjo. Nemci, oziroma renegatje, so iskali denarne in moralne podpore vsepovsod, v Celovcu, na Dunaju, celo v Nemčiji v Berlinu, pri Schulvereinu, pri Südmarki, pri deželni in državni vladi. Borba za slovenski Narodni dom v Borovljah je odjeknila celo pred upravnim sodiščem na Dunaju. Kljub najhujšemu pritisku nemških in renegatskih mogotcev, ki so izkoriščali slovensko delovno silo, jo povrh duševno zasužnjevali in tako izrabljali svojo gospodarsko premoč, vkljub najhujšemu preganjanju s strani privatnikov in s strani oblasti, vkljub gospodarskemu in socialno-družabnemu bojkotu je to mlado narodno in socialno gibanje v Borovljah tedaj vidno napredovalo, kar že dokazujejo imenovana društva. Kakšnih sredstev so se posluževali domači in tuji reprezentantje nemške stranke in oblasti v borbi proti voditeljem tega gibanja, dokazuje dejstvo, da so si morali vsi ti poiskati stalne službe izven Koroške: dr. Müller, dr. Mišič, dr. Čemer, dr. Sušnik, dr. Šašel, dr. Reichman in cela vrsta drugih. Med prvo svetovno vojno imperialistov in v dobi reševanja koroškega vprašanja z orožjem Volkswehra mestnih šovinistov, je to nasilje doseglo višek. Ko je profesor dr. Mišič po glasovanju vkljub pretnjam vztrajal v Borovljah in je bil leta 1921 izvoljen v okraju Borovlje celo za slovenskega poslanca v deželni zbor v Celovcu, je bil od oblasti kratkomalo s policijsko asistenco za vedno izgnan iz Avstrije.

Plebiscitno leto je postavilo slovenstvo v Borovljah v njegovo pravo luč. Tekom enega leta slovenske uprave in slovenske šole se je dalo ugotoviti, kaj in koliko je od srede devetnajstega stoletja vsled nasilne germanizacije že odmrlo na telesu slovenskega življa, v koliko se je vsidrilo nemštvo, pa tudi, koliko slovenskega duha je še ostalo zdravega in vedrega. Kdor je le enkrat videl nastop sokolskega naraščaja v Borovljah v tem letu, je takoj

spoznal, da bi že nekaj let neoviranega narodno-kulturnega in socialnega dela odpravilo sadove skoro stoletnega raznarodovalnega procesa. Dasi učenci in učenke ljudske in meščanske šole že leta niso se nikdar več učili slovensko pisati in čitati, so z veseljem in lahkoto sledili slovenskemu pouku. Koncem šolskega leta so v višjem razredu meščanske šole brez težav čitali in razumeli Prešerna. Kdor je videl in slišal mešani pevski zbor

ustanovitev gimnazije v Borovljah. Vse je kazalo, da se bodo Borovlje po definitivni priključitvi k Jugoslaviji razvile v napreden gospodarsko močan kraj. V poplebiscitnih Borovljah pod Avstrijo so domači delavci, zlasti puškarji, čisto bili brez vsakega zaslužka ter so kot strokovni delavci nabirali jagode po bližnjem borovju in tako zapadali na novo nekdanjemu socialnemu suženjstvu. Ni potrebno omeniti, da je v poplebiscitnih Borovljah

Borovlje — tovarniško predmestje

meščanske šole, ki je priredil med drugim nad vse uspeli koncert celo v Ljubljani leta 1920, se je moral prepričati, da so ti dečki in deklice otroci s slovenskim duhom in slovenskim srcem. V socialdemokratski stranki organizirano domače prebivalstvo, ki je imelo zgolj nemško šolsko izobrazbo, je zahtevalo od svojega nemškega vodstva, da zanj otvori kurze za pouk pismene slovensščine, in strankino vodstvo je moralo tej zahtevi ugoditi. V prebiscitnem letu so nudile Borovlje prav v vsakem letnem času sliko gospodarsko in kulturno, in tudi športno razgibanega pravega mesta. Tedaj je tudi prebivalstvo, v prvi vrsti domače delavstvo, na javnem zborovanju zahtevalo

pod Avstrijo slovensčina bila iztrebljena ne le iz vseh šol, temveč tudi iz vseh uradov in iz vse javnosti. Načrtno so se širile trditve v »nemštvu« Koroške. Sad te orientacije je tudi, da J. Fr. Perkonig, doma iz Borovelj, katerega oče je bil v svoji mladosti vesten slovenski cerkveni pevec, čeprav dobro ve, da bivajo Slovenci kompaktno med Dravo in osojskimi vrhovi laže v knjigi »Landschaft um den Wörtersee«, da se šele pri Rožeku južno od Drave čuje slovenska govorica. Brez dvoma ni slučaj, da je bil on pred drugo svetovno vojno najožji sodelavec in pristaš vojnega zločinca Maier-Kaibitscha. Saj je že 20 let pred nasilnim izseljevanjem koroških Slovencev tudi iz do-

mačih Borovelj, v pozivu »Landgraf, werde hart!« (»Deželni grof, bodi neizprosni!«) tik po plebiscitu javno zahteval od oblasti, naj odstrani iz Koroške ne ljube Slovence.

Zanimivo in značilno sliko nam nudi analiza glasovanja v samih Borovljah. V Borovljah je bilo resnično upravičenih glasovalcev okrog 1500. Zadnja dva tedna pred plebiscitom je glavna plebiscitna komisija v Celovcu na predlog avstrijskega zastopnika in proti protestu jugoslovanskega priznala okrog dvesto popolnoma neupravičenim osebam glasovalno pravico v Borovljah, tako da je glasovalo resnično 1708 oseb. Na drugi strani okrog 30 upravičenih domačih slovenskih glasovalcev ni glasovalo v Borovljah, kjer so imeli glasovalno pravico, temveč drugod izven Borovelj na glasovališčih, kjer so na dan glasovanja službovali. Od 1708 glasov jih je dobila Avstrija 1235, Jugoslavija 468. Že ta številka na sebi dokazuje veliko uradno sleparijo, s katero so v Borovljah pri ljudskem štetju leta 1910 ugotovili vsega skupaj 322 Slovencev, pri čemer so celo starosto Sokola šteli za Nemca. Če hočemo torej ugotoviti, kako je bilo pri plebiscitu **orientirano pristno domače prebivalstvo v »nemških« Borovljah**, moramo od teh 1235 glasov odšteti prvič dvesto vtihotapljenih neupravičenih glasov, potem pa okoli dvesto glasov, ki so jih dali za Avstrijo tuji v Borovlje priseljeni Nemci, učitelji in učiteljice treh šol in nemškega otroškega vrtca, mnogoštevilni državni, deželni, občinski in privatni uradniki ter nameščenci, ter ostali nemški priseljeni obrtniki, trgovci, podjetniki itd. Ako upoštevamo ta dejstva je izven vsakega dvoma dokazano, da je **za Avstrijo v Borovljah glasovalo komaj 800 domačinov, do-**

čim je za Jugoslavijo bilo 500 domačinov. V številu onih 800 domačih glasov za Avstrijo je ogromno večino predstavljalo domače slovensko tovarniško delavstvo in drugi gospodarski in socialno odvisni delovni ljudje, po številu približno 600. Slednji so bili skoro brez izjeme organizirani v social-demokratski stranki. Vodstvo te stranke pa je ukazalo svojim članom, da kot člani te stranke disciplinirano glasujejo za republiko Avstrijo in ne za »militaristično in monarhistično srbsko Jugoslavijo«. Iz te zanimive analize glasov, oddanih v Borovljah od domačinov za Avstrijo, sledi dvojje: Prvič, da znaša število izven social-demokratske stranke stoječih glasovalcev za Avstrijo okoli 200 oseb, to so kapitalisti, liferanti in pomemčeni obrtniki in trgovci; drugič, da bi domači glasovi izkazali večino za Jugoslavijo, če bi v social-demokratski stranki organizirani domači delavci glasovali resnično svobodno, brez pritiska svoje po Nemcih vodene organizacije. Izid plebiscita v Borovljah v prid Avstrije so torej odločili vtihotapljeni glasovalci — tujci in politika social-demokratov.

Ta analiza dokazuje, da je domače prebivalstvo v Borovljah v plebiscitni dobi bilo še vedno v svojem jedru slovensko, dasi že močno germanizirano.

Kljub vsemu pa je plebiscit na celotnem ozemlju južno od Drave pokazal večino za Jugoslavijo. Ob naravnem poteku glasovanja bi tudi Borovlje dale večino za Jugoslavijo.

Kakor je trditev o nemških Borovljah, pa naj sloni na uradnih statistikah ali pa na izidu plebiscita bajka in zavestna laž, tako je tudi izid koroškega plebiscita sploh rezultat prevare in potvorbe resnične volje domačega, autohtonega ljudstva.

IGRANJE IN REŽIJA

TONČI SCHLAPPER

Naše kulturno izživljanje obstoja pretežno v uprizarjanju iger in v nastopih naših pevskih in tamburaških zborov. Predvsem v zimskih mesecih smo vajeni, da nas Slovenska prosvetna društva vabijo na svoje »igre«.

Čeprav je ta oblika našega kulturnega udejstvovanja vsakdanji pojav v naših društvih, ji često ne posvečamo dovolj pozornosti. Mnogokrat igramo samo zato, da sploh nastopimo in ponosno beležimo eno prireditev več. Toda, tak odnos do odrskih predstav je brez dvoma najbolj kvaren pojav v našem kulturnem življenju. S takim naziranjem ne bomo prišli na nobeno zeleno vejo niti ne bomo sluzili dvigu naše ljudske prosvete.

Igranje je umetnost in vsak, ki se z njim ukvarja, se mora tega zavedati. Samo kdor se bo pri svojem odrskem udejstvovanju lotil svojega dela s tako zavestjo in stremel za čim bolj dovršeno izvedbo svoje vloge, se bo lahko upravičeno imenoval igralca.

Talent ni najglavnejši činitelj igralskih uspehov, — to si naj zapomnijo vsi, ki se še niso popolnoma otresli napačnih občutkov manjvrednosti —, talent je samo en pogoj, ki ga mora imeti igralec za uspešno napredovanje na odru. Vsak, ki hoče v svojem kulturnem udejstvovanju na odru doseči vedno višjo dovršenost, mora imeti pred očmi, da brez truda in vztrajnosti ni poti do velikih uspehov. Pogum za premagovanje vseh naporov mu mora biti vodilni princip pri izvrševanju igralskih nalog. Občutke nesposobnosti je treba zatreti z nezlomljivo voljo. Noben talent še ni bil odkrit v brezdelju — kakor še noben mojster ni padel z neba; to se pravi z drugimi besedami, da šele v delu na stvari in na sebi spoznavamo svoje sposobnosti, ki jih skušamo vedno bolj izpopolnjevati in izoblikovati.

Kakor vsaka druga umetnost, zahtevajo tudi igranje in druga odrska izvajanja

celega človeka in ne dopuščajo, da bi se jim posvetili samo polovično. Kajpada se udejuvujemo v naši kulturni prosveti samo poleg našega težkega dela za vsakdanji kruh in obstanek in se ne moremo poklicno baviti iz odrskim udejstvovanjem. Brez dvoma zasluži ta naš požrtvovalni trud za našo ljudsko kulturo vse priznanje, ker priča o resnično plemenitem stremljenju našega delavnega ljudstva. Toda vse to nas nikakor ne opravičuje, da gledamo v našem odrskem delu samo nekaj postranskega ali slučajnega. Nasprotno, tembolj se moramo čutiti dolžne, da vložimo vse naše sposobnosti v resnični procvit te naše najbolj udomačene in priljubljene kulturne dejavnosti.

V ta namen se moramo tudi poglobiti v probleme, katerih poznanje je nujno potrebno za dvig naše odrske kulture. Predvsem važno je poznanje vprašanj okoli igralskega nastopa, to so predvsem vprašanja režije, sufliranja, scenerije in podobno, ki se pojavijo pri pripravi ali izvedbi kulturne prireditve.

Najvažnejše vprašanje je vprašanje režije. Ne moremo si misliti dobro uspele igre brez dobrega režiserja. On je srednja oseba, ki nosi glavno odgovornost pri izvedbi igre ali igralskega programa, — igralska skupina pa je snov, iz katere izklesuje režiser po svoji zamisli avtorjevo delo in mu da življenjsko obliko. Od sodelovanja med režiserjem in igralci odvisi ves uspeh uprizorjenega dramatskega dela. Zato naj velja vsaka beseda o režiji prav tako tudi igralcu, ker je potrebno, da tudi igralec spozna važni in obširni delokrog režiserja. Samo tedaj ga bo lahko z vsem razumevanjem podpiral pri izvajanju njegove težke in odgovorne naloge.

Igralska skupina naj si izvoli režiserja iz svoje srede in mu poveri nalogo vodstva. Nujno je seveda, da se mu igralci

tovariško podredijo in mu nudijo pri njegovi težki nalogi tudi vsestransko pomoč. Na noben način igralska skupina ne sme dovoliti, da bi slonelo vse delo na njegovih ramelih, kar se navadno dogaja pri naših podeželskih odrih. Tudi ni umestno, da igra režiser v igri katerokoli vlogo, ker se s to obremenitvijo ne more posvetiti v polni meri obširni nalogi režiranja.

Režiser mora biti predvsem zmožen samostojnega dela in pravilnega razsojanja. Dati mora igri pogon in jo izoblikovati po svoji in avtorjevi zamisli v življenjsko resničnost. Od nje in od njegove iniciative je največkrat odvisno, kako bo prirediteljeva uspela. Njegova zamisel ustvarja zunanji okvir igre in mnogokrat režiser lahko zboljša manjvredno odrsko delo, če mu da lepo zunanjo obliko. Lahko pa je seveda tudi obratno.

Zato je nujno potrebno, da režiser mnogo razmišlja o dramatskem delu, ki ga nameravajo uprizoriti. Da pretehta, če je vsebina igre odgovarjajoča času, našemu življenjskemu naziranju in naprednemu stremljenju, da razmišlja o tem, ali bo razumljiva in prikladna občinstvu in kako jo bo ljudstvo sprejelo, kako bo nanj vplivala. Predvsem pa mora preudariti, če domači oder po svojih tehničnih možnostih in po svojem igralskem materialu igra sploh more izvesti.

Če je oder majhen in brez potrebnih tehničnih naprav, ne moremo uprizoriti dramatskega dela, ki zahteva množične nastope in komplicirano, razkošno scenerijo. Ob tem pa režiser seveda še ne sme kloniti, temveč mora ugibati, kako mogoče tudi z improvizacijo lahko nadomesti težjo scenerijo. Že pred pričetkom z vajami mora imeti v duhu zasnovan načrt za vsako posamezno sliko v igri in se pri tem ozirati na možnosti domačega odra. Zato mora prav posebno dobro poznati vse možnosti odrskega improviziranja, razsvetljave, in vse druge okolnosti, ki spadajo k tehnični plati odra.

Kot prvi preštudira režiser dramatsko delo, spozna njeno vsebino in izlušči iz nastopajočih oseb tipe in značaje z vsemi njihovimi posebnostmi. Zato je potrebno, da prepustimo razdelitev vlog nujno re-

žiserju. Po temeljiti presoji značajnih lastnosti in igralske zmožnosti posameznih igralcev bo izbral iz igralske družine posamezne osebe za določeno vlogo.

Pravilna razdelitev vlog je neprecenljive važnosti, kajti napačno izbran igralec za določeno odrsko osebo pri najboljši volji in sposobnosti ne bo odgovarjal v igri postavljeni zahtevi. Zato mora režiser dobro poznati značaj, temperament in vidne značilne lastnosti posameznih igralcev. Režiser pa mora dobro razločevati značaj in tip od igralčeve sposobnosti. Ni vselej umestno, da dobi glavno in najboljšo vlogo tisti, ki se najprej nauči svojo vlogo, ki se zna najbolje pretvarjati in ki dozdevno najbolje igra. Včasih lahko najboljši igralec za krajšo vlogo mnogo bolj odgovarja kot za vlogo glavnega junaka.

Pri naših podeželskih odrih še vedno opažamo naziranje, da so glavne vloge »velike«, manj vidne pa »majhne«, kar nikakor ne odgovarja dejstvu. »Veliki« ali »majhni« so le igralci in kdor je užaljen, ker ni prejel glavne vloge in se zaradi tega punta, ta dokaže s svojim nespametnim zadržanjem in popolnoma nepravilnim odnosom do igralske umetnosti, da je res majhen. Od vsakega posameznega igralca je odvisno, kako bo celotna skupina odigrala, kakšen bo končni uspeh celotne prireditve. Zato je dolžnost vsakega posameznega člana igralske družine, da se z vsemi svojimi silami potruди za dobro izvedbo svoje vloge. Nastop sleherne posamezne dramske osebe mora z vsebino in značajem dramatskega dela in z nastopom ostale igralske družine tvoriti zaokroženo celoto. Mnogokrat smo že opazili, da se igralci, ki nimajo bolj vidnih vlog, ne potrudijo v zadostni meri in malomarno izvajajo svoje vloge. To včasih močno moti popolnost uprizorjene igre in taki omalovaževalci svojih vlog zaslužijo ostro kritiko. Igralec glavne vloge ima med igro mnogo več priložnosti, da popravi pomankljivosti in napake, ki jih je zagrešil v tem ali onem prizoru, dočim igralcu, ki nastopi na pr. samo enkrat, ni mogoče več popraviti ali

izboljšati klavrnega vtisa, ki ga je napravil s svojim slabim nastopom.

Pri dodelitvi vlog se ne morejo vselej upoštevati osebne želje posameznih igralcev, čeprav ljubezen do vloge nedvomno pospeši igralčeve napore za njeno dobro izvedbo. Igralec, ki ima pravilni odnos do umetnosti, bo to tudi razumel in se zadovoljil z vsako vlogo, ki mu bo poverjena ter bo zastavil vse svoje sile za njeno dobro izvedbo.

da je mlad in lep, ali kadar stopiš na oder, moraš docela prenehati biti ti sam, na odru izgine tvoja osebnost popolnoma za človekom, ki ga predstavljaš. Kako je torej mogoče mladi igralci se sramovati, si nadeti masko grdega dekleta ali stare ženice, ko to vendar ni ona sama (če je tako napačnih nazorov, da smatra grdost in starost za nekaj sramotnega)! Da, to abotno samoljubje gre celo tako daleč, da se igralke te vrste branijo celo vlog, ki

Borovlje — Rožna dolina

Najtežje je o tem prepričati igralke, pri katerih igrajo največkrat še druge okolnosti pomembno vlogo. Takole ocenjuje tako napačno naziranje in take absurdne odnose znani igralec in režiser ljubljanskega narodnega gledališča Milan Skrbinšek: »... Večina igralk predstavlja najrajši mlade osebe. Ne samo, da mlade ne igrajo rade priletnih, celo priletne hočejo igrati mlade. To stališče je čisto nestvarno, neumetniško. Oder ni zato tu, da kažemo tam svojo osebo, svojo mladost, mikavnost in lepoto, temveč da vtelesimo v umetniški obliki od pisatelja zasnovano dramatično delo. Razumljivo je končno v življenju, da je ženski svet v splošnem najsrečnejši takrat, kadar misli,

predstavlja ženske komičnega ali slabega značaja. Igralke, ki se teh predsodkov ne morejo otresti, naj zapuste oder, ker ga niso vredne«.

Merodajna, čeprav ne vselej, sta tudi fizična postava in zunanost igralca, ki naj predstavlja določeni tip v igri. Ker prisojamo gotovi zunanosti človeka navadno tudi gotove značajne lastnosti, je treba to upoštevati predvsem pri dodelitvi vlog. Čeprav nas ta iluzija v resničnem življenju često vara, se moramo nanjo vsekakor ozirati v igri; kajti občinstvo se bo tem globlje vživelo v igro in v dozdevno resničnost odrskih dogodkov, čim večja bo skladnost zunanosti nastopajočih oseb z značajem, ki ga v igri pri-

kazujejo. Režiser naj skuša razdeliti vloge tako, da bo predstavljal n. pr. veseljaka ali skopuha, oblastneža ali strahopetca, itd. — igralec, ki po svoji zunanosti najbolj odgovarja naši predstavi o takih značajih.

Končno moramo upoštevati tudi igralcev glas (n. pr. glas strahopetca je različen od glasu oblastneža, itd.) in zmožnost igralčevega organa v spreminjanju glasu, njegovega prizvoka ali barve (na primer če naj igralec koga posnema, če naj govori v joku, strahu ali pa s posebnim zanosom itd.). Primeren igralčev glas lahko nadomesti zunanost zahtevane odrske osebe, če se ta seveda ne razlikuje premočno od igralčeve zunanosti. Nasprotno pa igralec s še tako pripravno zunanostjo ne bo odgovarjal, če nima primerne glasu.

Vse to mora režiser temeljito preudariti že pri izbiri igralških oseb, kajti spreminjanje igralške zasedbe ali ansambla pri vajah ali skušnjah na odru je vedno povezano z velikimi težkočami.

Iz vsega tega je že razvidna obširna naloga režiserja pri izbiri igre in razdelitvi vlog in velika odgovornost, ki jo prevzame že takoj v začetku.

Toda najboljše zamisli in najlepših načrtov režiser ne bo mogel uresničiti, če mu ne bo stala ob strani vsa igralška skupina in s pozornostjo in razumevanjem izvrševala njegovih navodil. Vsak režiser si naj s svojim nastopom in z vsem svojim delom pribori avtoriteto pred igralci, to se pravi, vsi morajo biti o njem prepričani, da »nekaj zna« in mu morajo tudi zaupati, da bo s svojo sposobnostjo ustvaril na odru res nekaj dobrega in vrednega, da bo prireditve po njegovi zamisli in pod njegovim vodstvom resnično uspela. S tem seveda še ni rečeno, da naj režiser trdovratno vztraja pri vsaki podrobnosti svoje zamisli in jo na vsak način vsili igralški skupini. Režiser ne sme biti nezmotljiv diktator, ki vedno ve vse bolje. Pameten režiser bo vedno tudi upošteval nasvete igralcev in se ravnal po njih, če izboljšajo prireditve. Le v dobrih medsebojnih odnosih celotne igralške družine, in k tej

spada nenazadnje tudi režiser, je zagajen dober uspeh odrske prireditve.

Od razdelitve vlog do končne uprizoritve dramskega dela pred publiko je dolga in truda polna pot, ki zahteva od vseh, tako od igralcev kot od režiserja in vseh drugih sodelavcev kot so sufler, dramaturg, inšpicient, razsvetljavec itd. intenzivnega dela in tudi nekoliko veselega zanosa.

Režiser je kot rečeno osrednja oseba igralške družine. Razen suflerja (šepetalca) naši podeželski odri skorajda nimajo nobenih pomočnikov, ki bi lahko stali ob strani režiserju in mu lajšali njegov težki posel. Pri nas je pač režiser hkrati tudi dramaturg, inšpicient, razsvetljavec in vse ostalo. To je huda pomanjkljivost in je zato nujno potrebno, da se bodo naši ljudski odri nadalje razvijali in vedno bolj izpolnili vrzeli, ki jih danes še močno opažamo in brez dvoma neprijetno občutimo. Ne samo da bomo z našimi napori izpopolnili pomanjkljive tehnične naprave naših odrov, z našim kulturno-političnim stremljenjem bomo dvignili splošno kulturno raven našega ljudstva in razvili vedno močnejšo kulturno delavnost naših slovenskih prosvetnih društev in s tem tudi pritegnili h kulturnem delu vedno več sodelavcev. Razdelitev dela pri prireditvenih pripravah bo razbremenila tako režiserja kot igralce vseh poslov, ki jih morajo danes še poleg svojih osnovnih nalog izvrševati. Zato hočemo na tem mestu osvetliti tudi naloge, ki pripadajo dramaturgu in inšpicientu.

Pri poklicnih gledališčih prisostuje pri vajah poleg režiserja še druga oseba, ki jo imenujemo dramaturg in ki ima nalogo, da skrbi za pravilno in razločno izgovarjavo igralškega besedila. Ta posel pri nas danes izvršujeta režiser ali sufler.

Na odru naj se neguje in ohrani jezik v najčistejši obliki. Tega se moramo zavedati, če stopimo na oder. Za nas, ki nismo obiskovali nobenih slovenskih šol in nam izgovarjava pravilne slovenščine še vedno dela težkoče, je neprecenljivega vzgojno-izobraževalnega pomena, da se naučimo pravilne materinščine. Zato se moramo tudi sami potruditi, da bo naša iz-

govarjava na odru brez vsake lokalne primesi, ki navadno mučno vpliva na gledalce. Pri tem seveda naletimo na vprašanje, kako naj izgovarjamo pisano besedo, kajti načelo: izgovarjaj kakor pišeš, skoro v nobenem jeziku ne drži. Tudi v slovenščini izgovarjamo marsikaj drugače kakor pišemo. Splošno lahko rečemo, da izgovarjamo vsaki »l« ob koncu besede kot v odnosno u (le v nekaterih slučajih je izjema); prav tako tudi izgovarjamo črko »l« pred trdimi soglasniki kot so k, p, t, itd. (toda tudi tukaj je nekaj izjem). Torej ne izgovarjamo bil temveč biu, ne šel ampak šeu, ne govoril temveč govoriu itd. Da navedemo še nekaj drugih primerov: pišemo težko, izgovarjamo teško, pišemo nikdar a izgovarjamo nigdar, pišemo glasba izgovarjamo pa glazba itd.

Iz teh par primerov že razvidimo, kako velike dramaturške naloge še čakajo našega režiserja, če jim bo hotel v polni meri zadostiti in koliko se bomo morali še sami naučiti, da bomo obvladali jezikovno plat našega odrskega udejstvovanja.

Inšpicient pa je oseba, ki mora skrbeti za nepretrgani potek igre, pravočasno vstopanje igralcev na prizorišče, za slišne in vidne pojave na odru in za odrom in še za pravilno razsvetljavo na

odru in v dvorani, če ni posebnega razsvetljača. Na dan predstave, posebno pa med predstavo ima inšpicient polne roke odgovornega dela, kajti od njegove pozornosti in vestnosti često zavisi uspešni potek igre ali celo uspeh cele prireditve. Tudi ta posel mora na naših ljudskih odrih skoro vselej opravljati režiser sam. Dolžnost vseh igralcev je, da ga pri tem podprejo s tem, da sami pozorno spremljajo odrska dogajanja, da vedo, kdaj so na vrsti in da sami pravočasno vstopajo na sceno. Tudi manj zaposleni igralci lahko izvršujejo inšpicientske naloge, ki bi jih moral drugače izvrševati režiser. Umestno pa je, da igralci določijo za inšpicienta posebnega bistrega člana iz svoje srede, ki ni ali pa, ki je vsaj manj zaposlen z igralskim nastopom. Tako si bodo sami lajšali odrsko delo in tudi manjšali nervoznost, ki je ob prireditvah navadno posebno močna.

S tem pa smo segli že daleč naprej in smo že skoraj pri uprizarjanju našega odrskega dela, za katerega smo šele komaj razdelili vloge.

Kako pa bomo resnično prišli od prve vaje do končnega nastopa, bomo podrobneje obravnavali prihodnjič.

Iz spominov

F R A N C E B E V K

NADALJEVANJE III.

Prvega maja zjutraj smo odšli iz Gorenje Tribuče. Naš cilj je bil Trst, proti kateremu so bile nekaj dni pred nami že odkorakale naše brigade. V dolgi koloni smo se spenjali po vrtoglavi stezi na Velike Lazne. Občutili smo drobno radost, da se nam odpira široki svet, vendar smo se iz rahlim domotožjem ozirali na prepade in strmine, na divje od sveta odmaknjene samote. Bile so z malimi presledki dolge mesece naš drugi dom. Nekatera težka ura, a vmes veseli trenutki . . . Ali je zdaj res vse to že za nami?

Zgoraj, na Velikih Lazah, je ležalo za ped snega. Prejšnji dan je bil pobelil prav do cvetočih jablan v dolini, a ga je noč potisnila na vrhunec. Zrak je bil topel, z vej so cepale kepe, po deblih se je cedila voda.

Zima je bila le navidezna, izza njenega ozadja je dihala pomlad.

Pred samotno hišo so stali ljudje, nas spremljali z očmi in pozdravljali. Njihovi obrazi so se zdeli nekam prazničnejši in svečanejši kot po navadi. Zdravo tovariši! Zdravo! Ljudje božji, slednjič se boste oddahnili od strahu in vsega hudega. Nismo jim rekli tega, a vsak izmed nas je imel te besede v mislih in na jeziku.

Sosednja hiša požgana. Kolikokrat je nas gostoljubno vzela pod krov! Tudi izza bližnjega obronka je gledalo pogorišče. V sveži belini pomladnega snega je bilo videti posebno turobno. Korakali smo po poti, ob kateri se je sredi ožganih ostankov tramov dvigal visok dimnik v nebo. Zdel se je kakor okleščeno in obtesano okamenelo drevo. Na tistem mestu je še prejšnje leto stala baraka. Okrašena z zelenjem in z zastavami je bila v jeseni sprejela delegate iz vsega Slovenskega Primorja in Trsta. Tu je bil izvoljen prvi Pokrajinski narodno osvobodilni odbor. Nekaj tednov

pozneje, v ofenzivi prvih dni oktobra, so jo bili Nemci požgali.

Ceste in vse stranske poti od Velikih Lazen do Lokev so polne spominov. Vsak izmed nas jih je večkrat prehodil, vsakiokrat je srečal nova doživetja. Tedaj smo jih podoživljali tiho, vsak zase, ki so nas kot davni znanci pozdravljali ob vsakem koraku. Iz navade, ki nam je v dolgih mesecih prešla v kri, smo hodili tiho in oprežno, kakor da je blizu sovražnik in smo se pogovarjali le s polglasno besedo.

Na Lokvah je bilo kopno, topel dih ju ga je ovijal pobočje. Izza oblakov je pogledala jasnina, ki se je raztegnila čez polovico neba, na gozdove in na rjave golčave je posijalo majsko sonce. Oči so se ozirale po hišah, po kotanjah, po belih skalah. Ravna steza, po kateri sem se sprehajal, kadar sem hotel zbrati misli. Tam, v oni hiši, je bil sedež Pokrajinskega narodno osvobodilnega odbora. V hotelu pod bregom je domoval štab IX. korpusa. V slednji izmed hiš je bil urad ali delavnica in so se v tesnih prostorih stiskali partizani in domačini. Zdaj je bilo vse požgano, v razvalinah tudi župnišče. Vsa mrtva in pusta; ostala je le cerkev, ki je zapuščena in tiha, brez bitja ure in petja zvonov, samevala na kuclju.

Razvrščeni v gosto kolono smo odšli po beli, skoraj ravni cesti. Pred nami je vihrala velika slovenska zastava z rdečo zvezdo. Stari borci so zaneseno peli partizansko pesem, ki jo je najmlajši med njimi spremljal s harmoniko . . . Ni lepšega kot je senčna pot skozi gozd v višini, ki se spomladi zopet prebuja v življenje. Ta dan je bila posebno lepa, ker jo je zlatilo sončno čustvo, od katerega so prekipemale duše.

Nekateri izmed borcev v sprevodu jo je že večkrat prehodil, toda zmeraj v boju, z naperjeno brzostrelko, pripravljen na smrt. Zdaj pa se je zdelo, da ves narod

koraka v novo življenje. Konec! Zmaga! Oči so nas spogledovale, kakor da se sprašujejo: ali je resnica? Ali niso samo sanje? Nepozaben je svetel občutek tistega trenutka.

Premnogokrat mi je bilo bridko ob misli na smrt in razdejanje. Ta dan so me pozdravljale razvaline kot kačipot v svobodo. In še redkih ljudi, ki smo jih srečavali, je bil sam nasmeh. Vse prestano gorje je bilo v trenutku pozabljeno, kakor da je bilo zmerom tako in se nič ni spremenilo.

Pozdravljeno, Trnovo! Bilo je prvič, da sem ga videl tako od blizu. Stokrat je bilo v naših mislih in besedah, kakor je bilo stokrat pozorišče krvavih bojev. Mrtva okna, skoraj v sleherni hiši je zijala v severni steni velika luknja. V januarju so partizani napadli to fašistično postojanko, s par-topi razbijali gnezdo za gnezdom.

Ustavili smo se na pobočju pod vasjo. Pogled se nam je odpiral na Vipavsko dolino, na Kras, na Brda, na Obsočje z Gorico. Pokrajina je ležala v rahlem mrčju, deloma v soncu, deloma v senci oblakov, ki so se zgrinjali na nebo. Nižina, na katero smo tolikokrat zrl s hrepenenjem, se nam je zdaj ponudila tiho smehljajoča; v njeno osrčje so bile odprte vse poti.

Na goriškem gradu je vihrala zastava. S prostim očesom ni bilo mogoče razločiti njenih barv. Kdo ima daljnogled? Dajte daljnogled! Nihče ni imel daljnogleda. Zastava pa je plapovala, se zavijala in se zopet razvijala, a njene barve je daljava izmikala očem . . . V tihoto se je tu pa tam razlegnilo le pokanje pušk in kratko regljanje strojnice od Štandreža in južne postaje.

Sedel sem na skalo sredi sončne jase med golim drevjem. Sključen, z zapisnikom na kolenih, sem začel pisati uvodnik za »Partizanski dnevnik« kot tolikokrat na pohodih. Še pred močjo bi ga kurir odnesel v skrito partizansko tiskarno. Srce je bilo polno, vendar sem iskal besed za ta trenutek blagoslavja. Tega članka nikoli nisem končal. Iz temnega oblaka, ki je priplaval nad nas, se je ulila ploha, da smo morali iskati zavetja v razvalinah.

Nato je prišlo povelje za odhod. Dalje! In poleg tega: tiste dni so se dogodki tako prehiteli, da je bila vsaka misel že zastarela, preden je prišla v roke stavcu. Partizanska tiskarna je tisto noč zaman čakala na rokopise; naslednja številka lista je že izšla v Trstu.

Kamniti voznik, po katerem smo hodili, se je zožil v stezo, ki je padla preko pobočja v Vipavsko dolino. Nebo je še polagoma rosilo, a je skozi razredčene oblake kot skozi tančico pogledovala jasniina. Po obrazih so nas bičale mokre veje grmovja, noga je sklizala v vlažnih, ilovnatih tleh. Steza se je vijugala zdaj sem zdaj tja, se tu pa tam ob studenčinah spustila naravnost v dolino in zopet zavila okoli tega ali onega grbastega obronka.

Zdaj pa zdaj se je prikazala trata, grmovje je bilo čimdalje redkejše, srečevalo nas je drevje, najprej posamič, nato v skupinah. Tihe in mirne so ležale vipavske vasi pod nami, vedno bolj jasno se je odražala bela cesta po sredi doline.

Tišino je pretrgalo pokanje ročnih granat. Kolona se je ustavila in prisluhnila. »Dalje! Otroci se igrajo z razstrelivom.« Dospeli smo do prve samotne hiše v skupini sadnega drevja. Ob stezi je žuborel potoček, se besno zaletaval ob skale in se pršil v kapljice. Troje deklet nas je od daleč nemo pozdravljalo z mahanjem rok. Niže ob stezi je stala postarana kmetica; stopila je bila v stran, da bi nas spustila mimo.

»Zdravo, tovariši!« nas je pozdravljala. In je sklepala roke: »Hvala Bogu, pa smo le dočakali! Pa smo le doživeli!«

Ni našla več kot teh nekaj besed, s katerimi je hotela izraziti vse, kar ji je prekipovalo v duši. Te je ponavljala venomer in globoka ganjenost ji je trepetala v glasu. Kdo ve, koliko strahu je preživela, ko je v nočeh partizanom odpirala vrata! Koliko skritih bojazni jo je trapilo, ki pa se vendar niso uresničile! Vse mesece in leta je z eno nogo stala v grobu, zdaj pa zopet lahko diha s polnimi prsmi. Ne ponoči in na tiho, podnevi gredo njeni fantje v dolino z zastavo, harmoniko in pesmijo. Spodnja čeljust ji je krčevito trepetala, od radosti ji je šlo na jok.

Spomnil sem se podobnega prizora iz jeseni po zlomu Italije. Spodaj ob cesti so stale tri ženske in nam vzkliknile prav tako: »Pa smo le dočakali! Pa smo le doživeli!« In solze so jim drle po licih. Toda koliko gorja in krvi med tistim in tem dnem!

»Zdravo, tovariši! Pa smo le dočakali!

Pa smo le doživeli!«

Trepetajoči glas ženice je dolgo odmeval za mojim hrbtom. Neutrudno je pozdravljala in spremljala z vzkliki vso dolgo kolono, tri sto ljudi in več. In bi se ne bila izmučila, da nas je bilo tisoč.

Korakali smo dalje. Naši pogledi so šli na jug. Cilj naše poti je bil Trst.

Sestnajstletna

FRANCE NOVŠAK

Bilo je prvo jesen po osvoboditvi.

Upravnik Materinskega doma tovarišica Ljuboslava je pravkar pospravila pisalno mizo in se namenila, da pogleda še po sobah, kjer so čakale na svoj čas matere. Večerja je bila že davno mimo, šlo je na deveto uro. Ko je upravnica zaprla predale svoje mize, je stopila še k oknu, da bi prezračila tesno zasilno pisarno; to so bili uredili tako, da so z leseno steno ustvarili dva prostora.

Ljuboslava je bila trudna kakor navadno ob večerih. Zmaj je čisto nalahno pršilo. Poznojesenski zrak je bil še precej topel kljub megli, ki se je ponujala. Skoz okno se je videla cesta, ki je vodila proti tovarni; bila je vijugasta in ob njej so se prav tako vijugasto in brez reda vrstile ulične svetilke, ki so zaspano, mežikajoče drobile svojo luč na cesto in redke ljudi. Megla ob cesti se je zdaj še plazila prav po tleh, toda kazalo je, da bo objela še pred jutrom vso pokrajino.

V Materinskem domu je bilo tiho, kot da v njem ni žive duše. In vendar je bilo v njegovih sobah štirideset postelj, štirideset bodočih mater. Večinoma so že polegle, nekatere so šivale, druge so brale, tretje so brez dela strmele v strop in sanjale o možu, o bodočem otroku in o tisočerihih drobnih stvareh, ki se kradejo v srca nosečih mater. Materinski dom je ustanova, ki jo je država ustanovila za take matere, ki potrebujejo nege, a jim vendar te nege in ljubezni ne more dati nihče, ker nimajo doma pripravnih ljudi, morda

ne stanovanja, ne sredstev. Ljuboslava je prišla v ta dom za upravnico, ker je bila kot rojena zanj. Zdaj ji je bilo dvainštirideset let, imela je štiri otroke, dva že odrasla, se pravi, pri kruhu. Čutila je z materami, vedela je, da je treba sedaj pomagati tudi drugim otrokom, kajti, navsezadnje, otroci pripadajo nam vsem.

Stala je pri oknu in napol sanjaje zrla na cesto. Tiha noč se je dobrotno sklonila nad gričevnatim svetom, sredi katerega se je v temi izgubljalna cesta. Megla je pričela zastirati obrise gričev, dočim se je tovarniški dimnik v daljavi že davno skrivil v megli in pršečem dežju. Čisto prazna je bila cesta. Pobožen mir je upokojil misli upravnice in trudnost v njenih nogah je postala slajša, bolj mehka.

Brnenje motorja je pretrgalo tišino in v večeru, ki so v njem že davno utonili vsi zvoki in šumi, je naraščal pridušen ropot avtomobila. Kmalu se je tudi prikazal izza prvih uličnih svetilk, hitro zavil na stransko pot proti Materinskem domu ter tik pred pisarno zavrl. Ko se je ustavil, sta skočila iz njega dva zastavna miličnika, malo za njima pa je izstopilo dekletce, otrok, ki ni imel po Ljuboslavini presoji niti šestnajst let.

Kot bi trenil so stali vsi trije v Ljuboslavini pisarni. Miličnika sta stopila k pisalni mizi, deklica pa se je skrila v njuno senco in zbegano gledala okoli sebe.

»Kaj pa je vas prineslo?« je vprašala upravnica in hitela zapirati okno.

Oba miličnika nista bila nič zgovorna.

Prvi, ki je bil videti vendar nekoliko starejši, je z roko pokazal na deklico in rekel prostodušno:

»Midva je ne poznavata. Na cesti sva jo našla, se pravi, menda ji je postalo slabo; kar tako je v dežju na golih tleh čepela na cesti. Ko sem jo pogledal, sem precej videl, da je revica in da jo je treba spraviti sem. Tu jo imate. Midva sva svojo dolžnost opravila.«

Upravnica Materinskega doma je stopila k deklici, ta pa je začela ihteti. Očitno se je bala miličnikov, pisarne in ljudi sploh.

»Poizvedeli bomo, kako je z njo« je mirno dejala Ljuboslava in pogladila deklico po skuštranih laseh. »Ali imate kakšne podatke o njej?«

»Nič,« je kratko rekel mlajši miličnik. »Če boste od nas kaj potrebovali, pridite kar na našo postajo. Tako! Zdaj pa lahko greva.«

In z močnimi, bobnečimi koraki sta izginila iz pisarne prav tako hitro kakor sta se bila pojavila. Spet je zabrnel motor in se izgubil v noč.

Ljuboslava je vzdihnila in velela deklici, naj sede. Sama je skočila v kuhinjo in ji prinesla tople kave; dekletce je bilo v obraz kar posinelo in njene rjave oči so bile ne samo preplašene, temveč tudi trudne. Prav vidno ji je teknila topla kava s kruhom in na vprašanje, ali bi še jedla, je hlastno prikimala.

»Večerjo si že zamudila,« je dobrohotno pripomnila upravnica in jo neprenehoma opazovala, »a kavo še dobiš. Potem se bo pa treba umiti in pripravili ti bomo posteljo. Zdaj je že noč in boš kar ostala pri nas, ne?«

Prikimala je, a ne s posebnim veseljem. Nato pa se je spet zbegano ozrla in napravila je vtis, da hoče pobegniti.

»Ali se me bojiš?« je z materinskim glasom dejala Ljuboslava ter spet pogladila boječe bitje po skuštrani, mokri glavi. »Ni se ti treba bati. Pri nas ti bo dobro, pri nas se boš lahko navadila in nazadnje ne boš niti hotela proč. Saj nisi ti prva, ki je prišla v našo hišo. Res, tako mlade še ni bilo pri nas. A nič zato. Povej no, kako ti je sploh ime!«

»Malka.«

»No, vidiš, in meni Ljuboslava. A pravijo mi kar Slava, to je krajše in bolj domače!«

Malko so ženske umile, preoblekle in malone položile v posteljo. Spočetka so ji hotele izprašati vest, kot so nekatere rekle. A Malka je trdovratno molčala in ni dala skoraj glasu od sebe. Ženska radovednost bi jo bila mučila še dalje, ko bi je upravnica ne rešila vprašanj in ukazala, naj vse odidejo k počitku.

Malko so za prvo noč dali v ločeno sobo, da bi bolje spala, so dejali. Železna, belo pobarvana postelja je bila postлана s svežim, po milu dišečim perilom. Malkino telo, po katerem je prijetno krožila kri, je bilo prešinjeno s sladko trudnostjo; v sobi je vladala tišina. Tu je bil mir, kakršnega Malka že dolgo ni čutila ne poznala. Davno so minili tisti časi, ko je zvečer legla v mehko, toplo posteljo, umita in pomirjena.

Kako? Pomirjena?

Iz tajnih globin njenega mladega srca so se začeli dvigati spomini. Spomini na kratko, a burno življenje, ki je poznalo malo miru, ljubezni in tople roke. In hkrati s spomini je bruhnil iz Malkinih prsi jok, tih kakor ihtenje.

Upravnici deklica ni šla iz glave. Spomnila se je na svoje otroke, ki sicer tudi niso imeli nikoli nič posebnega, a so vendar poznali dom in srečne večere pri očetu in materi. Slava se je tako zatopila v misli, da je pozabila oditi. Spet se je znašla v svoji pisarni in strmela skoz okno v tišino večera. Ura je bila že pozna, deset je že odbila; upravnica Materinskega doma pa je še stala pri oknu in prisluškovala v noč.

Ko se ji je zazdelo, da sliši ihtenje, je stopila v Malkino spalnico. Luč je še gorela in mala izgubljenka je gledala v strop ter hlipala. Uzrla je upravnico in ne da bi se zmenila za njo, obrnila glavo proti zidu. Slava jo je pobožala po laseh in po mokrem licu ter dejala:

»Le zaspi in spočij se, Malka! Pri nas ti ne bo treba jokati. Vse ti bomo pomagale. Zdaj si naša najmlajša — mamica.«

Še jo je pobožala, nato pa ugasnila svetilko.

*

Drugo jutro Malke ni bilo na spregled. Upravnica ji je ob desetih prinesla kavo, a deklica se še ni prebudila. Malo pred poldnem je prispel debelušen zdravnik, da bi Malko pregledal. Ravno tedaj se je prebudila. Začudeno je pogledala okoli sebe in v rjavih očeh se je zalesketala iskrica strahu. Na zdravnikov dobrodušen pozdrav se je Malka nasmehnila. Pregled je bil kmalu končan.

Po zdravnikovem odhodu je upravnica ostala v Malkini sobi in jo vprašala po njenih željah. Deklica sprva ni rekla ničesar, potem pa je le premagala svojo plahost.

»Vi ste mi že dovolj dali. Tu je prijetno. Zdaj bom ostala tu.«

»Dokler bo potrebno, ostaneš pri nas. Me bomo poskrbele, da ti ne bo nikdar več tako hudo kot ti je bilo,« je dopolnila Ljuboslava njene besede.

Malka je čutila toploto Slavinih besed. In sama ni vedela kako — nenadoma je začutila, da mora upravnici povedati dolgo, dolgo povest svojega kratkega življenja.

*

Zelo zelo daleč je že tisti čas, ko je bila Malka še srečna. Tako daleč so tisti dnevi. Ali je bila sploh kdaj resničnost hišica na kraju vasi, ki se je imenovala Mala vas? Bela cesta je vodila mimo kmečkih hiš in hišic. Izgubljala se je v strmem klancu, utonila v šumečem gozdu borovcev, smrek, jelk in bukev.

Malka je hodila v peti razred osnovne šole, ko so prišli v Malo vas Italijani. Že prej je bila revščina pri njih doma, toda s prihodom okupatorja se je še poslabšalo. Malkin oče in mati sta morala skrbeti za pet otrok. To ni bilo malo. Vsak je bil od Malke za leto dni mlajši in bili so po vrsti kot stopničke. Najstarejša Malka je imela ob prihodu Italijanov dvanajst, Stane enajst, Marijan deset, Metka devet in Janez osem let. Vsi so hoteli jesti in kar naprej so bili lačni. Oče je nekaj časa hodil še delat na žago v sosedno vas Mlako, potem pa so ga fašisti neki dan

prijeli kar na žagi. Menda so dobili pri njem »Poročevalca«. Fašisti so bili čisto zeleni od jeze, ko jim je Malkin oče zabrusil, da bodo morali pobrati šila in kopita.

To je bilo še leta 1941, proti koncu novembra. Malkinega edinega rednika so odpeljali v internacijo. Medtem so oživeli gozdovi okrog Male vasi. Italijani se ponoči niso več upali iz svoje postojanke, jeli so graditi po vasi bunkerje in odkrito grozili. Včasih so se v vasi pojavili italijanski ranjenci. Ljudje so jih kradoma opazovali iz hiš in v njih je rasel ponos.

O partizanih je bilo sedaj veliko govorjenja. Ljudje so imeli o njih večinoma meglene predstave. Narodu odtujeni špekulanti so trdili, da so razbojniki in uporniki in da bodo vso vas spravili v nesrečo. Zavedno delovno ljudstvo pa si je mislilo svoje ter odobravalo partizansko delo.

»Prav je, kar naj jim posvetijo, tem lumpom pritepenim!« so govorili.

Po Mali vasi so pričeli zbirati za partizane odeje, obleko in predvsem orožje. Orožja sicer ljudje niso imeli mnogo, toda ob kapitulaciji je vseeno nekaj fantov prineslo domov puške, samokrese in ročne bombe. Seveda tedaj niso natanko vedeli, kako jim bodo še prav prišle. In zdaj so že okoli govorili, kako sijajno se počuti človek, če sreča tujega vojaka ter ima pri sebi bombo ali samokres.

Malkina mama se je po očetovem odhodu popolnoma spremenila. Prej se je sukala samo okoli štedilnika, zdaj pa toliko, da ni pozabila na kosilo in večerjo. Tako je bilo vsaj videti. Otroci so vsak večer zavzeto strmeli v mater, ki jim je žarečih lic pripovedovala, da bo Italijo vsak čas vrag vzel in bo Slovenija svobodna, čisto vsa, tudi Koroška in Primorska. Čez dan je mati najstarejšemu fantu Stanetu vedno kaj naročila. Zdaj je odnesel v gozd to, zdaj drugo stvar in vedno je znal imenitno pretentati karabinjerje. Ves v ognju je zvečer pripovedoval, sicer z nekoliko pridušenim glasom — že je vedel kaj je konspiracija — kako je to ali ono reč opravil, kako ga je pohvalil komandant ali kako se je učil streljati. Malka in vsi otroci, ki so bili še majhni, Janez, Metka in

Marijan so vedeli natančno, da se smejo tako pogovarjati z mamo in z nikomer drugim.

Minilo je leto dni italijanske okupacije. Fašisti so neusmiljeno streljali talce in kričali o svoji nepremagljivosti. S krvavimi nasilji so poskušali zadušiti ljudski upor povsod. Poleti 1942 so našli v Mali vasi ustreljenega italijanskega karabinjerja, ki je silno mučil in zlostavljal slovenske ljudi. Vas so Italijani obkolili, segnali vse prebivalstvo na kup, ga zmetali na kamione nato pa so počakali šoferji še toliko časa, da je pred očmi ljudi zgorela vsa vas razen župnišča, šole in gostilne. Neki kmetici se je omračil um, ko je videla goreti svojo hišo. Italijani so jo prijeli, pahnili s kamiona in jo ločili od ljudi. Nihče je ni več videl.

Odrasle moške so postrelili še preden so se vnela vsa podstrešja. Daleč po okoličini je krvavi svit oznanjal junaštvo okupatorjev. Malka pa je z materjo in ostalimi otroki nastopila pot na Rab.

Še trinajst let ni imela in že je vedela, kaj je hudo. Na Rabu so v taborišču internirancev umirali ljudje, žene, matere in otroci. Krutost, podlost in sovraštvo, vse je navalilo v bešnem pohodu na ljudi. Malkina mati je s čudovitimi naporji skušala ohraniti sebe in svoje otroke. Pritrgovala si je pičlo in slabo pripravljeno hrano, da bi otroci ne shirali. Toda njeni naporji so bili zaman. Najprej je umrla Metka za tifusom, ki je razsajal po taborišču, nato je pobralo še Janeza. Ob propadu Italije so mater z otroki poslali najprej v Bari, nato pa so se sami odločili za osvobodeno ozemlje in borbo.

Ko so Nemci preplavili vso Slovenijo, je imela Malkina mati samo še tri otroke, Malko, Marijana in Staneta. Marijan in Stane sta bila sicer koščena, a trdna dečka. Stane je bil že v štirinajstem letu ter je gorel za partizane, Marijan pa je postal kurir. Malka je ostala zraven matere, ki je postala propagandistka.

Odločno mater je partizansko vodstvo poslalo organizirat delo za ranjence med ženami. Prispela je v vas, ne da bi vede-

la, da je obkoljena. Nemci in domobrance so čakali v zasedi, ujeli propangandistko in jo postavili pred zid.

Marijan, ki je bil kurir, je prinesel vest o materini smrti tudi Malki. Bridko je jokala, toda kaj je to pomagalo! In spričo tolikih in tako različnih smrti, ki je jih doživela v kratki dobi svojih štrinajstih let, je kmalu pozabila še na mater. Toda ne čisto! Ponoči je mnogo sanjala o njej in misel ji je obletavala tudi očeta, o katerem ni vedela ničesar, odkar so ga bili odvedli v internacijo; le toliko je mogla zvedeti, da so Nemci ob zlomu Italije zajeli taborišče internirancev, v katerem je bil tudi njen oče, ter vse skupaj odvedli v Nemčijo na prisilno delo. Tako se je tolažila, da je morda njen oče le pri življenju.

Od grozot, ki so prešinile mlado dušo, je vsaka zase zarezala svojo potezo grenkobe in razočaranja v njena lica. Saj to ni bila deklica štirinajstih let! Bila je videti starejša, pametna, čeprav še pisati ni znala dobro in tudi čitala je slabo. Že tri leta ni videla šole, bila je kot mali divjaček. Sicer so jo partizani skušali pripraviti do tega, da bi brala in pisala, a se je vedno izmuznila. Ni imela pravega veselja.

Ko je nastopilo leto 1945 je bila Malka v šestnajstem letu. Oba brata je le malo kdaj videla. Marijan je prišel v roke belogardistov v dolinski vasi, Stane pa je odšel na Koroško, da bi branil s slovensko krvjo začrtane meje.

In Malka je bila spet sama. Ne čisto sama. Na dolgih partizanskih pohodih je spoznala dečka, ki se ji je vtisnil v srce s svojim odkritim in pogumnim pogledom, z bujnimi lasmi in šegavo besedo. Spoprijateljila sta se in vzljubila. Globok sneg je ležal po slovenski zemlji, onadva pa sta v bunkerju vodila dolge pogovore o tem, kako si bosta uredila srečno življenje.

Srečno življenje, brez nemirnega beganja, brez strahu pred jutrišnjim dnevom, pred negotovostjo.

Seme ljubezni je pognalo kal. Ko je sneg skopnel in je preko pomladne zemlje

zavihral zmagoviti pomladni veter, je Malkin prijatelj še enkrat stopil na postojanko, skupaj z drugimi partizani je branil bunker, dokler ga ni zadela krogla v čelo.

Malka je izgubila svojega zadnjega prijatelja.

Na dan osvoboditve, ki je bil najčudovitejši od vseh dni njenega življenja, je sklenila, da pojde v Ljubljano. Skupaj s partizani je prišla v slavnostno razpoloženo Ljubljano. Čeprav na sebi ni imela partizanske obleke, se je vendar čutila kot prava partizanka. Res je bila šele v šestnajstem letu, toda vsa leta okupacije je živela skupaj z aktivisti in partizani, na svoji koži je občutila vso grenkobo krvave vojne in sladkost svobode.

Najrazličnejši ljudje so se vračali iz taborišč v Nemčiji ter pripovedovali svoje doživljanje. In Malka je izvedela, da je njenega očeta zasula bomba, da je Stane padel na Koroškem ter da so Marijana belci dolgo mučili, dokler ni izdihnil. Njena brata sta bila junaka in sta umrla. Čisto sama je ostala Malka na svetu. Samo spomin na mrtvega partizanskega tovariša ni umrl.

V težkih urah človek najraje poroma na kraj, kjer je doživel srečne trenutke in radost življenja. Tudi Malka je odšla peš — vlak tedaj še ni vozil, ker so bile proge razdrte — v Malo vas. Tam je bilo še vedno pogorišče. Ljudje se še niso vrnili, počasi so se vračali in pravili dolge, strahotne zgodbe. Malka je kmalu videla, da v Mali vasi nima kaj iskati. Edina hiša, ki je ostala neporušena, je bila gostilna, dočim župnišča ni bilo razen pogorišča; župnik je bil že med vojno pobegnil v Ljubljano. Gostilničar, ki se je s svojim dvojnim obrazom srečno izvlekel iz vojne, je navidez ginjen poslušal Malkino zgodbo. Nič ni povedal, da je imel sina pri domobrancih, pač pa jo je naprosil, naj mu za dobro plačo pomaga pri delu, češ, za to si dovolj sposobna, za kaj boljšega te itak ni moč porabiti.

Sčasoma pa so le mnogi prišli iz internacije in na pogoriščih se je pričelo delo.

Zasilno so obnovili požgano vas. Eden od internirancev, ki je precej delal za partizane, je postal predsednik vaškega odbora; v odbor je prišel tudi gostilničar, češ da brez njega ne morejo opraviti ničesar. Vaščani so bili kar zadovoljni z gostilničarjem — bil je praktičen mož, razumel se je na trgovino, znal je sestavljati uradne dopise in prenašali so ga. Da je med okupacijo v kalnem ribe lovil, so mu bili pripravljeni odpustiti, če bo odslej res delal za vso vas. Kazal je veliko navdušenje za »našo stvar«, vendar pri tem človek ni vedel, kakšno »našo stvar« dejansko misli. Kot jegulja se je zvijal in zvijal, dobil kmalu odlične zveze z okrajem ter pričel precej samovoljno gospodariti. Malko, ki je bila pri njem za hlapca in deklo, je čez mero izkoriščal. Ni je sicer silil k delu, pač pa je neprenehoma robantil, da mu premalo napravi in da ima od nje samo škodo. Govoril je, da jo vzdržuje samo iz usmiljenja, ker je pač sirota. In krajevni odbor, ki se še ni znal postaviti proti staremu oderuhu, je molče trpel, trpela pa je tudi Malka.

Malka je zrasla brez prave šole; pozabila je še tisto malo, kar se je bila naučila pred okupacijo. Od večnega dela je bila venomer preutrujena, ponoči pa so jo mučile hude sanje. Iz samotnih grobov so prihajali k njej starši, bratje in sestra.

Malka je bila brez šole, toda izučila se je v veliki partizanski šoli. Izučilo jo je, da je življenje borba in vedela je, da brez borbe tudi zanjo ni lepšega življenja. Tako je jeseni zapustila gostilničarja ter sklenila oditi v Ljubljano. Tam pa od utrujenosti ni vedela ne naprej ne nazaj. In v pršečem dežju jo je našel kamion in mlada miličnika sta jo pripeljala v Materinski dom.

*

V Malkini povesti je bilo gotovo precej otožnosti, toda upravnica jo je poslušala, ne da bi ustavila tok njenih bolj in bolj živahnih besed. Dočim je bila v začetku Malka še zelo nezaupljiva, plaha in melanholična, se je med pripovedovanjem razživela, rdečica ji je planila v bela lica

in tisti neusahljivi vir življenjske radosti in poguma, ki je lasten mladim ljudem, je uničil v njenem razbolelem srcu vse klice grenkobe in trpljenja. In tako je bilo prav za prav čisto razumljivo, da je na koncu svoje povesti hotela še nekaj dodati, pa se je šele pozneje spomnila, da je povedala vse ter je rekla:

»No — in zdaj sem pri vas!«

Upravnica se je nasmehnila, objela mlado glavico ter dopolnila:

»Tako je! Pri nas si in zdaj ne boš več sama. Tu boš imela zdaj mladega partizančeka in mi vsi bomo storili zate, kar bomo mogli.«

Malka je res rodila sinčka. Dali so mu

ime Svit. Njegova mamica je zagotavljala vsem ženskam v Materinskem domu, da je popolnoma podoben očetu.

O gostilničarju je Malka kmalu izvedela, da je volil v črno skrinjico. Ljudje ga tudi niso pustili več v odbor. Malka pa je ostala v Ljubljani in dali so jo v šolo za otroške negovalke.

Njen sinček Svit bo star že tri leta. Medtem je dobil tudi novega očeta in verjetno bo imel še bratce in sestre.

Ko sem slišal, da je Malka svojemu sinu dala ime Svit, me je globoko preletelo.

Kako ne bi! Vsi mi, Malka, jaz in ti, vsa naša domovina je v pomladi življenja in pred nami je vsa bodočnost!

(1949, februarja)

PO KULTURNEM SVETU

I. kongres češkoslovaških književnikov

Od 4. do 6. marca 1949, je bil v Pragi v Palači narodne skupščine I. kongres češkoslovaških književnikov, na katerem so ustanovili Zvezo češkoslovaških književnikov.

Nova zveza češkoslovaških književnikov ima dve narodni sekciji in sicer češko in slovaško. V organizaciji bodo združeni na prostovoljni osnovi vsi češki in slovaški pesniki, literarni kritiki in pisatelji. Strokovni pisatelji (prirodnoznanstvi, tehnični itd.), ki se ne udeležujejo v izključno umetniško-ustvarjalnem delu, temveč v znanstvenem delu in raziskovanju, pa bodo člani posebne sekcije pri češkoslovaškem raziskovalnem svetu.

Zveza češkoslovaških književnikov bo idejno vzgajala novi pisateljski rod, s svojim literarnim delom prispevala k izgradnji nove ljudsko-demokratske države in skrbela za napredno prevzgojo vsega delavnega ljudstva. Zato bodo književniki zveze stremeli predvsem za tem, da se nova literatura čim bolj približa delovnemu ljudstvu. Nova Zveza želi in hoče, da bi literatura prekašala dobo in ne, da bi doba prerasla literaturo, ker bo le taka

umetnost lahko služila resničnemu kulturnemu dvigu delovnih ljudskih množic.

Zveza bo dajala tudi podporo odnosno štipendije takim književnikom, ki ji bodo predložili konkretni plan svojega dela.

Pisatelji, ki niso vključeni v to novo zvezo, lahko neovirano nadaljujejo svoje delo in slej ko prej lahko pišejo in izdajajo svoje knjige.

Razstavna dvorana v praškem gradu

Veliko poslopje v bivši konjušnici praškega gradu Hradčany bodo pregradili v najkrasnejšo razstavno dvorano v Pragi. V tej dvorani bodo meseca maja in junija razstavili umetniška dela, ki so nastala v letih 1918 do 1949. Razstava bo izraz iniciative češkoslovaškega delovnega ljudstva in bo prispevala k zbližanju češkoslovaške upodabljajoče umetnosti z ljudstvom.

Razstava poljskega slikarstva 19. in 20. stoletja v Pragi

V okvirju velikih proslav tedna češkoslovaško-poljskega prijateljstva je bila v Pragi odprta razstava poljskega slikarstva 19. in 20. stoletja in bo prikazovala

znamenita dela poljskih umetnikov, kot so Olga Boznaska, Antoni Brodowski, Josef Chelmonski, Tadeusz Makovski, Stanislaw Maslowski, Jan Matejko, Jošef Haukiewicz in drugi.

Razstava bo odprta do 10. aprila in jo bodo na to prenesli v nekatera večja češkoslovaška mesta in industrijska središča.

Proslava 125. letnice smrti Friderika Smetane

Dne 5. marca so proslavili v češkoslovaškem radiu 125. obletnico smrti češkega mojstra Friderika Smetane, katerega dela so znana po vsem kulturnem svetu.

Chopinovo leto — po vsem svetu

Na Poljskem praznujejo letos stoletnico smrti svojega največjega skladatelja Frederika Chopina. Predvideno je večje število prireditev skozi celo leto. Prva velika proslava je bila na dan rojstva velikega skladatelja dne 22. februarja. Največja prireditev pa bo nedvomno IV. internacionalno Chopinovo muzikalično tekmovanje od 15. septembra do 15. oktobra v Varšavi. Na to tekmovanje so povabljeni vsi najboljši pianisti sveta.

Tudi na Dunaju bodo počastili spomin velikega skladatelja in so ustanovili Chopinov komitet, ki pripravlja več prireditev, koncertov in predavanj. Višek teh spominskih prireditev bo slavnostni koncert, na katerem bodo izvajali iste skladbe, ki jih je igral pred sto leti Chopin na svojem dunajskem koncertu.

V francoskem parlamentu so sklenili, da se bo Francija udeležila proslav stoletnice Chopinove smrti in so dodelili organizacijskemu komitetu vsoto deset milijonov frankov. Poleg tega je predvideno kovanje Chopinove spominske medalije in izdaja posebne znamke za okrepečavo Chopinovega fonda.

V Erüsselu bodo izvajali Chopinove koncerte in predavanja po radiu.

V »Tel Awiwu« so že imeli velik filharmonični koncert, na katerem je izvajala znana izraelska pianistka Celina Salcman obširen Chopinov program. Radiopostaja

»Glas Izraela« je naznanila v okviru slavnostne prireditve začetek »Chopinovega leta«.

»Srečanje na Elbi« — Novi sovjetski film

V Moskvi so prvič predvajali novi sovjetski film »Srečanje na Elbi«, ki so ga snemali pred kratkim v Sovjetski izvezi po znani drami »Polkovnik Kusnin«. Film obravnava prizadevanje sovjetskih ljudi za demokratizacijo Nemčije in igra v nekem mestu na Elbi.

Film je izraz poštenega stremljenja sovjetskih ljudi za mirom in prijateljstvom z vsemi narodi in kaže veliko pomoč Sovjetske izveze za izgradnjo nove demokratične Nemčije.

Protest filmskih delavcev v Italiji

V prvih dneh marca so italijanski filmski delavci na trgu Piazza del popolo v Rimu protestirali proti preplavljanju Italije z ameriškimi filmi in zahtevali zaščito lastne filmske proizvodnje. Če italijanska vlada ne bo odredila primernih ukrepov, bo italijanska filmska produkcija brezhibno zastala že koncem aprila tega leta.

Zamenjava filmov med Avstrijo in Madžarsko

Pogajanje glede zamenjave filmov med Avstrijo in Madžarsko je dovedlo do rezultata, da bosta obe državi menjali med seboj filme v znesku 20.000 dolarjev.

Svoječasna pogajanja med Avstrijo in Poljsko do sedaj še niso prišla do končnega zaključka. Samo pri filmu »Auschwitz« so napravili izjemo.

Razstava AFŽ v Beogradu

Dne 9. marca 1949 so odprli v Umetniškem pavilonu na Malem Kalemegdamu ob priložnosti mednarodnega dneva žena razstavo o življenju in delu žena v Jugoslaviji.

Razstavljene so bile razne slike in listine, ki prikazujejo življenje žena v stari monarhistični Jugoslaviji, njihovo sodelovanje v narodnoosvobodilni vojni, njihovo udeležbo pri delovnih naporih za

izgradnjo nove države, njihovo vlogo v svetovnem demokratičnem gibanju itd.

Pri odprtju razstave so bili navzoči predsednica Centralnega odbora AFŽ Jugoslavije Vida Tomšičeva ter številni zastopniki političnega, kulturnega in javnega življenja Beograda.

Dr. Waclav Sierpinski — častni doktor Lucknowske univerze

Lucknowska univerza v Indiji je podelila znanemu poljskemu matematiku in vseučiliškemu profesorju dr. Waclawu Sierpinskemu častni doktorat. Pri tem slavnostnem aktu je bil navzoč tudi indijski ministrski predsednik Pandit Nehru.

Profesor Sierpinski bo imel na omenjeni univerzi več predavanj.

ZDA so protipravno odpeljale kitajske umetnine

8600 kitajskih umetnin muzeja v Peipingu so protipostavno prepeljali v ZDA, kjer jih bodo »začasno shranili« v Kongresni biblioteki v Washingtonu.

Kitajske organizacije v Ameriki so protestirale v pismih na prezidenta Trumana proti tej protipostavni ugrabitvi kitajskih umetnin. Sekretarka kitajske družbe znanosti Liu Čing Ho je izjavila, da bo ta odvoz kitajskih umetnin izzval globoko ogorčenje med kitajskim prebivalstvom. »Kitajska družba znanosti« se je obrnila na vse univerze in kulturne ustanove v ZDA s prošnjo, da se priključijo želji po vrnitvi teh kulturnih umetnin.

V protestnem pismu, ki je podpisano od več ko 250 Kitajcev, označujejo ta postopek ZDA kot tatvino, ki so jo zagrešili kitajski izdajalci in njihovi tuji naredbodajalci.

Kulturni razmah v osvobojeni Kitajski

Čeprav je kitajska kultura že stara nad 4000 let in so v tej deželi tudi iznašli tiskarstvo, ni vladala tam nikoli svoboda besede. Ljudstvu vzgojenemu v slepi pokorščini in potrpežljivi vdanosti do absolutističnih režimov posvetnega in verskega značaja, ki so vladali in se dedovali skozi sto in tisočletja, je bil dostop v kul-

turni svet onemogočen; resnični nosilci stare kulture je niso bili nikoli deležni. Samo peščica učenjakov je obvladala starokitajski jezik in pisavo, v kateri so bila pisana vsa dragocena dela kitajske literature. Preprostemu ljudstvu, širokim ljudskim množicam, ki niso razumele tega jezika, pa je bila kultura nedostopna in jim tako tudi ni mogla služiti.

Potreba po osnovnem prevratu v kulturnem življenju na Kitajskem je dozorevala že pred stoletji, toda šele osvobodilno gibanje kitajskega ljudstva, ki je našlo svoj vrhunec v revolucionarnem prelomu s preteklostjo v zadnjih desetletjih, je ustvarilo pogoje za resnični kulturni procvit Kitajske. Kitajsko ljudstvo se danes ne bori samo za politično in gospodarsko revolucijo, temveč tudi za kulturno revolucijo Kitajske proti vsemu praznoverstvu, analfabetstvu in vsem njihovim za sleherni narod tako občutljivim posledicam.

Na osvobojenem ozemlju Kitajske, ki ga je zasedla kitajska ljudska armada raste iz ruševin starega nazadnjaškega kulturnega življenja novo in močno kulturno življenje.

V enem najbolj nazadnjaških okrajev so ustanovili po osvoboditvi po ljudski armadi 3000 ljudskih šol, 1 univerzo, 1 medicinsko visoko šolo, 1 akademijo znanosti, 1 akademijo umetnosti in več drugih visokih šol.

V drugi provinci, ki je bila v preteklem letu še krvavo bojišče, so ustanovili pod najtežjimi pogoji nad 8000 ljudskih in srednjih šol za 280.000 učencev in 2.240 odraslih nepismenih ljudi.

V tem okraju je izšlo po osvoboditvi 178 različnih knjig v masovni nakladi, od katerih je bilo prodanih nad 600.000 komadov.

Že v lanskem letu je izhajalo na osvobojenem ozemlju Kitajske več ko 100 različnih časopisov.

Stremljenje kitajskega naroda po znanju in kulturi je neizmerno močno. Na novoustanovljenih in prenapoljenih vseučiliščih na osvobojenem ozemlju najdemo na stotine študentov, ki so se prebili pod nezaslišanimi mukami iz ozemlja,

kjer še vlada Kuomintangov režim, da bi se lahko posvetili prostemu študiju.

Razvoj realističnega ustvarjanja revolucionarnih kitajskih pisateljev, ki zavestno stremijo za čim tesnejšo povezavo literature z ljudstvom, doživlja vedno večji razmah in kitajski demokratje so lahko ponosni, da stojijo največji znanstveniki in najbolj ugledni zastopniki kitajske kulture v njihovih vrstah.

Iz dneva v dan odpira osvobodilna borba kitajskega ljudstva širša pota narodni izobrazbi in splošnemu kulturnemu razmahu, ki bo odslej služil v blagotistemu prebivalstvu, ki je doslej živelo v najhujšem mračnjaštvu in je moralo to kulturo v svojo škodo in ogromno trpljenje skozi tisočletja pogrešati.

Iznajdba novega zdravila proti trombozi »peletan«

Češkoslovaška industrija zdravil je iznašla novo zdravilo proti trombozi — »peletan«, ki ga zdaj na veliko proizvajajo. Ugledni posamezniki in zdravniški krogi iz Anglije, Belgije, Indije, Turčije,

Romunije, Amerike in Brazilije so poslali Glavnemu ravnateljstvu narodnega podjetja zdravil in zdravilnih sredstev »SPOFA« pisma, s katerimi strokovnjaki omenjenih držav potrjujejo, da je zdravljenje s »peletanom« bilo uspešno skoraj v vseh primerih, kjer so vsa ostala zdravila odpovedala. Surovine, iz katerih izdelujejo to novo zdravilo proti trombozi, so češkoslovaškega izvora.

Puškinove proslave v Nemčiji

V Berlinu je bil ustanovljen iniciativni komitet za izvedbo jubilejnih proslav 150. obletnice rojstnega dneva velikega ruskega pesnika Aleksandra Puškina.

Komitet, kateremu načeljujejo pisateljica Ana Seghers in drugi ugledni pisatelji in zastopniki berlinske javnosti, se je obrnil na vso nemško javnost s pozivom, da dostojno praznuje 150. obletnico Puškinovega rojstnega dneva v vsej Nemčiji. Po izjavi jubilejnega komiteta pripravljajo nemške založbe izdajo posameznih del in zbirk velikega pisatelja. Gledališča bodo uprizorila razna Puškinova dela.

Z obrambo miru in kulture

Mednarodni odbor kulturnih delavcev in intelektualcev, ki je zasedal v Parizu, je iz manifestom pozval ves demokratični svet na sklicanje svetovnega kongresa za mir. V svojem manifestu na vse demokratične organizacije in pisatelje miru pravi med drugim:

»Vznemirjeni vsled delovanja sovražnikov miru se obračamo na vse demokratične organizacije in napredne ljudi sveta, na sindikate in organizacije žena, na mladino in njena mednarodna združenja, na kmete, zadruge, na verske skupnosti, na učenjake, pisatelje, umetnike in demokratične parlamentarce, ki branijo mir, s pozivom, da priredijo v mesecu aprilu t. l. svetovni kongres vseh pripadnikov miru s ciljem, da združijo vse aktivne moči narodov za obrambo miru.

Narodi sveta nočejo vojne, nočejo novih krvavih žrtev niti potratnih oborože-

vanj. Dolžnost vseh poštenih znanstvenikov, kulturnih delavcev, umetnikov, pisateljev, dolžnost vseh demokratičnih organizacij je, da srčno in združeno nastopijo za obrambo miru.«

Manifest so podpisali mednarodni komitet kulturnih delavcev za obrambo miru, mednarodna demokratična zveza žena in ugledni zastopniki znanosti in umetnosti ter znani politiki.

Ta manifest je izzval v vsem demokratičnem svetu mogočen odmev, ki priča o želji vseh svobodoljubnih množic po resničnem in trajnem miru, ki bo kot edini zajamčil in pospešil napredni razvoj človeštva.

Vsi sovjetski časopisi so objavili izjavo, ki jo je podpisalo 45 znanih pisateljev in vsebuje predlog po sklicanju svetovnega kongresa pripadnikov miru. Sovjetski pisatelji so odobrili enodušno poziv medna-

rodnega komiteta kulturnih delavcev in mednarodne demokratične zveze žena za zaščito miru in se izrekli za prireditev omenjenega kongresa ob predlaganem času.

S tem v zvezi je objavil sovjetski pisatelj Pawlenko v »Pravdi« članek, ki ga zaključuje s pozivom: »Za mir, vi prijatelji pisatelji! Za mir, vi prijatelji znanstveniki! Za mir, ve žene! Ničesar za netilce vojne! Vse za ustvarjalce miru! Ničesar za izzivače klanja! Vse za tiste, ki služijo življenju, miru in svobodi! Varujmo mir, ki je bil priborjen z dragoceno krvjo, z vsemi močmi!«

Za iste cilje se je izjavil tudi katoliški teolog in cerkveni učitelj pariške univerze Abbé Boulier, ki je pisal v svojem članku »Za mir — na strani Sovjetske zveze«, da

resnično katoliški svet odklanja vojno kot zločin proti človeštvu.

Tudi Nemška kulturna družba je izrekla svojo solidarnost z mednarodnim komitetom kulturnih delavcev glede svetovnega kongresa za mir in je pozvala vse napredne politike in demokratične organizacije, da se združijo v borbi za resnični mir in da dokažejo to svoje stremljenje s tem, da odpošljejo delegacijo na svetovni kongres pripadnikov miru.

Vse resnično svobodoljubne in napredne ljudske množice se zavedajo, da je stvar miru stvar svobode in kulture in da je dolžnost slehernega poštenega člana občečlovečanske družbe, da jo brani z vsemi silami. Obstoj in razmah kulture je nerazdružljivo povezan z ustvaritvijo in ohranitvijo trajnega in pravičnega miru.

PROSVETA NA VASI

Prihajamo spet v pomladni čas. Polja čakajo že orala in naš kmet se pripravlja na pomladansko delo, ki mu bo dalo obilo opravka, da skoraj ne bo imel časa misliti na kaj drugega. Zatopljen v misli na bodočo žetev bo stopal za oralom in vsa njegova duša bo ena sama želja, da bi obrodilo njegovo delo v tem letu tudi plodne sadove.

Ob vsem tem pa nikakor ne bomo pozabili na drugo plat našega vsakdanjega življenja, kajti duševno izživljanje spada ravno tako v naše življenje kot borba za vsakdanji kruh. Pa ni li naša kulturna prosveta in izobrazba tudi en del borbe za vsakdanji kruh? Da! Na ljudskih univerzah, ki smo jih imeli v teku letošnje zime, smo se naučili marsikaj, kar bomo znali v našem kmečkem, zasebnem in družabnem življenju uporabiti.

Predavatelj živinozdravnik nam je dal mnogo nasvetov za uspešno živinorejo, nas poučil o živalskih boleznih in njihovem zdravljenju. Tovariš agronom, ki je predaval o poljedelstvu, nam je prikazal, kako je treba obdelati polje, da bo bolj obrodilo, kako moramo streči sadnim dre-

vesom, da bodo dobro uspevala in nam dal mnogo koristnih smernic iz svojih praktičnih izkušenj. Vse to, kar smo sprejeli vase, s čimer smo izpopolnili znanje, nam bo opora v našem gospodarskem življenju, orožje v borbi za vsakdanji kruh.

Kar smo slišali od našega zdravnika, nam bo brez dvoma v korist, kajti obramba proti bolezni je boj za življenje.

Tudi iz predavanj o pomenu zadružnega življenja smo spoznali, kako je od tega odvisno naše uspešno gospodarsko napredovanje.

In ne nazadnje je dvignilo našo zavest in naš narodni ponos, ko smo prvič slišali, kako je živel naš narod v svoji zgodovini in se junaško boril proti zatiranju, ko smo spoznali naše duhovne velikane in stvarjalce naše bogate slovenske kulture, nam nad vse drage narodne svetinje.

Če smo spremljali vsa predavanja z vestno pozornostjo, lahko rečemo, da smo se mnogo naučili, da smo postali popolnejši ljudje. Naš sklep, da bomo obiskovali ljudske univerze tudi v spomladan-

skem in poletnem času, ne sme oklevati pred skrbmi, ki nas brez dvoma nadlegujejo v teh delapolnih dneh. Še bolj neposredno bomo povezani z vprašanji, ki bodo predmet kmečkih in gospodarskih predavanj in marsikateri konkretni nasvet bomo lahko dobili na licu mesta. Konec takoimenovane »zimse sezone« ne sme biti za naše kulturno-prosvetno delo začetek zastoja ali zmanjšane aktivnosti. Za nas »zimska sezona« ne sme biti mejnik naše kulturne dejavnosti, kajti življenje gre dalje in z njim vse, kar mu pripada. Dokažimo v nezmanjšanem udeleževanju tudi v poletnem času, kako neolčljivo povezano je naše kulturno izživljanje z ostalim našim življenjem.

Naše odrsko udeleževanje, ki je dosežaj doživelo v vsaki zimi posebno močen razmah, ne sme prenehati, ko je prenehal zimski čas. Velike so naloge, ki nas čakajo na tem področju tudi v poletnih mesecih. Ne smemo oklevati. Tudi v poletnih mesecih bomo igrali in imeli druge kulturne prireditve.

Da bi olajšali Slovenskim prosvetnim društvom in igralskim skupinam izbiro in izvedbo nekaterih dobrih in vrednih dramskih del, bomo v vsaki številki obravnovali igro, ki je pripravna tudi za naše odre:

Veliki ruski pisatelj Maksim Gorki je spisal številne drame. Med najznamenitejša njegova dela spada socialna drama »Sovražniki«, ki nam prikazuje v treh dejanjih življenjske slike iz predrevolucionarne dobe v Rusiji. Vidimo, kako trpijo delavci pod jarmom vsemogočnega kapitala in kako se dviga njihov odpor proti krutim zatiralcem, ki le še s silo držijo svoje postojanke. V dramati slika Gorki neizbežni razvoj kapitalizma v lastno propast in na drugi strani naraščajočo moč delavskega gibanja. Na višku svoje moči umira kapitalistični družabni red in mlada, nepremagljiva sila tlačenege proletariata mu neusmiljeno koplje grob.

Igra prikazuje v močnem kontrastu protislovja med kapitalisti in proletariatom in nam predločuje življenjske like

obeh kategorij, tako propadajočih napihnenih mogotcev kot zdravih nepokvarjenih značajev delavcev. Razvoj v neizbežno zmago delovnega ljudstva nad svojimi kapitalističnimi tlačitelji in izkoriščevalci je prikazan v vsej življenjski resničnosti, poteka mirno, a neizprosno, kakor grabi smrt po trhljem življenju starca, ki se ji še upira z vso svojo zadnjo onemoglo silo. Naj nas ne moti, če ob koncu igre še ne doživimo pričakovane zmage zatiranih in krivično obsojenih. Mirno kakor Tatjana lahko zakličemo ob koncu v tihoto razočarane duše: »Ti ljudje bodo zmagali!«

Igra je resnična umetnina velikega mojstra. Skoz in skoz življenjska do zadnjega drobca sleherne misli moramo pri njeni izvedbi skrbno paziti, da ji ohranimo to življenjsko podobo. Nobena njenih vlog ne sme biti igrana pretirano, čim bolj mirno in naravno jo bomo igrali, tem bolje bo izpadla. Dobro pa morajo biti karakterizirani tipi, ki nastopajo, kajti nasprotstva med zastopniki starega, trhlelega vladajočega sveta in predstavniki revolucionarnega gibanja delavcev morajo priti do močnega izraza.

Močno v ospredju stojijo osebe Nikolaj Skrobotov (državni tožilec), Mihail Skrobotov (tovarnar in denarni mogotec), Kleopatra (njegova histerična žena), Nadja (mlada deklica malomeščanskega pokolenja) in Sincov (voditelj delavcev, sila skromen in molčeč, a odločen in svojevrsten). Dobro karakterizirana morata biti tudi Pečenjegov (general v pokoju) in njegov sluga Konj (star, odslužen vojak).

Igra ima okoli trideset oseb, a ni težko izvedljiva, če se vsi igralci le nekoliko potrudijo in se z resnim namenom lotijo te zares vredne in globoke igre.

Scenerija je jako enostavna in se menja samo enkrat po drugem dejanju.

Dramo toplo priporočamo za uprizoritev vsem društvom, ki hočejo dokazati svojo umetniško in politično zrelost v uprizoritvi del, ki spadajo v zaklad klasične svetovne literature.

VSEBINA:

Spomenica koroških Slovencev konferenci namestnikov zunanjih ministrov v Londonu —	1
Dr. Fran Mišič, Bajka in resnica o »nemških« Borovljah — — — — — — — —	10
Tonči Schlapper, Igranje in režija — — — —	15
France Bevk, Iz spominov — — — — —	20
France Novšak, Šestnajstletna — — — — —	22
Po kulturnem svetu — — — — — — —	27
Prosveta na vasi — — — — — — —	31

